

česká verze článku Schwertgurte des 9. bis 10. Jahrhunderts in West- und Mitteleuropa. In: Macháček, J. – Ungermaň, Š. (Hrsg.), Frühgeschichtliche Zentralorte in Mitteleuropa. Studien zur Archäologie Europas 14, Bonn 2011, 575–608.

doplňeňo stránkování (umístěňi poznámek pod čarou je dáno polohou jejich čísla a ne polohou ve wordovém souboru); v závorkách jsou ponechány termíny pro překlad (*kurzívou*); termíny „mečový pás“ a „závěsy meče“ jsou používány jako synonyma

-----
str. 575

Mečové pásy 9.–10. století v západní a střední Evropě

Šimon Ungermaň

Abstrakt

Článek shrnuje současný stav znalostí o mečových pásech (*sword belt*) z 9. a 10. století ve střední a západní Evropě. Bádání je ztíženo značně nepříznivým stavem pramenné základny (absence milodarů v hrobech na většině území karolinské říše, sekundární úpravy karolinských kování (*mount*) ve vikinském prostředí). Mečové pásy měly poměrně různorodou podobu – platí to nejen o konstrukci použitých kování, ale i o jejich tvaru, velikosti a výzdobě. Z hlediska složení mečových garnitur (*sets*) lze vyčlenit tři hlavní typy: garnitury s trojlístým kováním (*trefoil mount*), typ Závada a typ Marsum. Tyto garnitury se částečně liší zastoupením typů kování, shodují se naopak tím, že pás se vždy skládal z hlavního řemene kolem pasu a z vedlejšího řemene, který sloužil k zabezpečení náklonu pochvy (*scabard*) v šikmé poloze. Všechny tři typy garnitur vznikly na území Francké říše. Garnitury s trojlístými kováními a typu Závada se rozšířily do sousedních oblastí, především ke Slovanům (Velká Morava, Chorvatsko), kteří je přejímali a napodobovali. Naopak garnitury typu Marsum pronikly mimo území karolinské říše jen minimálně. Zdobená kování mečových pásů sloužila mj. k vyjádření vysokého společenského postavení. Zvláště na území Francké říše takové nálezy v prostředí hradů a sídlišť patří k nemnoha dokladům přítomnosti světské elity.

Keywords: Early Middle Ages, sword, belt, mount, Slavs, Carolingian empire

1. Úvod

Závěsům meče z 9.–10. století byla dosud v literatuře věnována jen poměrně malá pozornost.¹ Bádání se soustředilo především na garnitury s trojlístým kováním, které však představují jen jeden z několika způsobů nošení meče v tomto období; povědomí o existenci dalších typů garnitur se zatím příliš neprosadilo. Zájem badatelů o kování mečových závěsů se většinou soustředil na analýzu uměleckého stylu výzdoby a z toho vyplývajícího datování (nejobsáhleji Lennartsson 1997/1998, s. lit.). Důraz na umělecko-historické aspekty se projevuje tím, že v publikacích jsou nezdřídka vyobrazeny pouze fotografie lícni strany kování. Naopak způsob jejich upevněňi na řemen, přesná funkce apod. není v popředí zájmu, takže často chybějí kvalitní kresby bočních pohledů, průřezů a vyobrazení rubních stran. To vše samozřejmě ztěžuje vědecké vyhodnocení těchto kování. S nízkou intenzitou bádání souvisí také nejednotná terminologie – některé druhy kování ani nemají ustálené pojmenování.

Příčinu tohoto nepřilíš uspokojivého stavu bádání není těžké zjistit, je jí značně omezená a torzovitá pramenná základna. V západní Evropě od 8. století převažuje pohřbívání bez milodarů, takže mečová kování jsou zde nacházena převážně v sídlištním prostředí, a to jen jednotlivě (tzn. nikoliv celé garnitury), takže z jejich nálezového kontextu nelze vyvodit nic určitějšího o původní funkci těchto artefaktů. Ve Skandinávii se karolinská kování objevují v pokladech a hrobech, opět většinou jednotlivě, nicméně někdy se dochovaly i ucelenější garnitury (např. Duesminde, viz níže). Tato kování zde byla většinou sekundárně přeměňena na spony nebo závěsky (Capelle 1974; Wamers 1981), proto ani v případě nálezů v hrobech z polohy vůči

---

¹ Termínem Schwertgurt (také Schwertgehänge) se běžně označuje ucelená souprava kožených řemenů k nošení meče vč. všech kovových součástí. V práci se nejvíce zabývám těmito kováními, jejichž ucelené soubory (pocházející z téhož mečového závěsu) označuji jako „(Schwertgurt-)Garnituren“.

zemřelému jedinci nevyplývá primární funkce (tzn. že kování bylo původně součástí karolinského závěsu meče). Vikinští bojovníci totiž nepřejali karolinský závěs meče s trojlístým kováním, ale ponechali si svůj vlastní (Wamers 2005b, 173).² Vítané obohacení pramenné základny tak představují nálezy ze slovanských zemí, kde se – především na území Velké Moravy, méně pak Chorvatska – ještě v 9. století ukládaly zbraně do hrobů, máme tedy k dispozici několik hrobových celků s mečem a k němu příslušnými kováními řemenů. Další kování pocházejí z archeologických výzkumů velkomoravských hradišť, popř. z prospekci prováděných detektorem kovů. Mnohé byly objeveny a publikovány až v poslední době (např. Bojná), takže se dosud v západní Evropě nedostaly do všeobecného povědomí. Na druhé straně ani některé nálezy celky známé již delší dobu (např. Závada, hr. 23 – viz níže) nezbudily u tamních badatelů adekvátní ohlas, což

str. 576

souvisí mj. s jazykovou bariérou a s nedostatečnou pozorností věnovanou této problematice.

Přes relativně početné nálezy mečů v hrobech na Moravě zatím nemáme přesnější představu, nakolik zde pohřební ritus zkresluje četnost společného výskytu mečů a mečových závěsů s kovovými součástmi oproti původní živé kultuře. Pramenná základna totiž vypadá tak, že z mužů pohřbených s mečem měla jen malá část z nich v hrobě kování, která by se dala považovat za součást jeho závěsu – např. na Moravě je mi známo pouhých šest takových hrobů (viz níže Mikulčice III. kostel, hr. 375 a 500; Prušánky 2, hr. 229; Rajhradice, hr. 71 – viz Fundliste Nr. 4; dále Jarohněvice, mohyla 1: Příkryl 1890, 14–16, Taf. I: 1, II: 1; Břeclav-Pohansko, hr. 257 u kostela³; Kalousek 1971, 150, Abb. 257: 3–5). V dalších hrobech se u meče nacházela jen přezka a nákončí (např. Staré Město – Na valách, hrob 223/51: Hrubý 1955, 524, Taf. 80: 3, 5) nebo přezka s průvlečkou (např. Boleradice hrob 19: Poulík 1948, 150, Taf. LVIII: 6, 7), které se nijak neliší od kovových součástí běžného opasku. V mnoha hrobech s meči chybějí jakékoliv přímé stopy po mečovém závěsu nebo opasku (stejně pro území Německa Geibig 1991, 107). Lze si představit, že mečové závěsy s drahocennými kováními (srov. Abb. 5) se do hrobů ukládaly jen výjimečně, spíše byly předmětem dědictví apod. Celkově početně převažovala mečová kování ze železa, která – zvláště ve srovnání se samotným mečem – jistě nijak závratnou materiální hodnotu neměla. Pak je ale s podivem, že ani tato kování se v hrobech s meči příliš často nevyskytují, zatímco ze sídlištního prostředí pochází řada dokladů (viz níže; Abb. 15: 5; 16: 3–7). V zásadě je možné dvojí vysvětlení. Zaprvé kování nemusela být při nošení meče z praktického hlediska bezpodmínečně nutná⁴, mnozí bojovníci se spokojili jen s mečovými řemeny jednoduše sešitými či snýtovanými k sobě. Druhou možnost může představovat výklad, že v rámci pohřebního ritu nebyl mečový závěs s jednoduchými železnými kováními až tak významný: pro demonstraci společenského postavení pohřbeného muže byl prvořadý meč, který mu pozůstalí položili k tělu, takže mečový závěs zde byl postradatelný (zvláště pokud byl meč i s pochvou celý zabalen do plátna apod.). Lze však doložit i přesně opačné příklady: do hr. 54 v Rajhradcích (Fundliste Nr. 3) byl – jako pars pro toto – uložen mečový řemen se železnými kováními, ale podstatně cennější meč již nikoliv.

Jiné než archeologické prameny vypovídají o raně středověkých mečových závěsech jen nevýznamně, v úvahu vlastně připadají jen ikonografické doklady. V bádání byly většinou využívány iluminace v karolinských rukopisech, které zdaleka nejčastěji zachycují závěs s trojlístým kováním. Naopak existence dalších typů garnitur (které byly identifikovány archeologicky – viz níže) se v ikonografii kupodivu vůbec neodrazilo. Nejobsáhlejší soubor vyobrazení mečových řemenů z 9.–12. století shromáždil A. Geibig (1991, 108, Abb. 29). Musel konstatovat, že kování jsou na nich zachycena jen v minimální míře, do takových detailů prostě raně středověcí iluminátoři nezabíhali. Kromě toho se domnívá, že na čtyřech známých a v literatuře stále znova přetiskovaných vyobrazeních hodnostářů nesoucích meč s garniturou s trojlístým kováním se opakuje stejná chyba (posunutí hlavice meče mimo osu čepele), což podle něj svědčí o bezmyšlenkovitém kopírování téže předlohy (Geibig 1991, 142, Anm. 95).

Předkládaná práce si klade za cíl shrnout dosavadní poznatky o problematice a na základě dnes známého materiálu se snaží vyčlenit typy mečových závěsů resp. garnitur. Zmiňují také kování, jejichž přesná funkce není zatím známa, ale v literatuře se o jejich příslušnosti k závěsu meče uvažuje. Hlavně u méně známých

² A z následujícího výkladu vyplyne, že od Franků nepřevzali ani žádný jiný (dnes v západní Evropě známý) způsob nošení meče.

³ Z tohoto hrobu pochází trojice kování, která jsou v publikaci shodně označena jako nákončí – pro takovou garnituru (která však nemusí být kompletní) mi není známa žádná analogie. Původní vzhled mečového závěsu je nejasný, kování by zasluhovala nové prozkoumání, např. zda některé nenesou stopy po průvlečce na rubní straně (srov. Abb. 8: 3; 12: 3; 16: 3, 5, 6).

⁴ Srov. níže diskusi o praktické použitelnosti vs. symbolické funkci garnitur s trojlístým kováním.

typů garnitur jsem se snažil shromáždit co nejširší nálezový fond, z něhož by mohlo následující bádání vycházet, samozřejmě bez nároku na úplnost – v literatuře se ve stručných zprávách o archeologických výzkumech, o ojedinělých nálezech atd. jistě skrývají další nálezy, kterým dosud nebyla věnována odpovídající pozornost. Časový rámec práce (9.–10. století) je jen přibližný, neboť naše současné možnosti datování jsou u většiny kování značně omezené. Chronologické otázky proto do značné míry ponechávám stranou, zohledňuji především ty datace, které přímo nevyplývají z umělecko-historické analýzy výzdoby kování nebo garnitur.

2. Dějiny bádání

V souvislosti s dějinami bádání o problematice by jistě nemělo smysl vypočítávat práce, které se zabývají jednotlivými artefakty nebo úžeji definovaným typem kování či garnitury, ostatně většinou budou zmíněny níže. Na tomto místě

str. 577

Abb. 1. Typologie garnitur podle K. Wachowski 1992 (mírně upraveno). A – mečové garnitury typu I (s variantami 1 a 2) a typu II (varianta 2); B – opaskové garnitury typu I (s přezkou) a typu II (s přezkou bez trnu a s ptáčkovitými záponkami).

uvádím jen ucelenější pokusy o zpracování raně středověkých mečových garnitur a jejich typologické rozřídění, které jsou ostatně velmi vzácné. Jako jeden z mála badatelů se složením mečových aj. garnitur zabýval K. Wachowski (1992, 11–28). Vyčlenil mečové garnitury typu I a II⁵, každý z nich rozdělil ještě na dvě resp. tři varianty. Pro typ I je příznačné křížové kování, další druhy kování se u variant tohoto typu liší (Abb. 1: A). Variantu I.1 můžeme ponechat stranou, neboť do ní spadají kování zdobená anglo-karolinským zvěrným stylem (*Tassilokelchstyl*) z 2. poloviny 8. století⁶, takže se chronologicky vymykají z časového rámce předkládané práce. Garnituru varianty I.2 má kromě křížového kování tvořit ještě mj. průvlečka s prodlouženým krčkem (*gestielter Ösenbeschlag*) a dvoudílné šarnýřové kování (*Scharnierbeschlag*). Ve skutečnosti jde o čistě hypotetickou rekonstrukci, která nemá žádnou oporu v nálezových celcích, badatel prostě jen zkombinoval mečovou garnituru ze Závady (Fundliste Nr. 6; Abb. 8: 4–6) a soupravu kování koňského postroje z tzv. blatnického nálezů (Fundliste Nr. 36). Zjevně ho k tomu vedla skutečnost, že v obou těchto soupravách se objevují průvlečky s prodlouženým krčkem, o nichž se domníval, že se vyskytují pouze v mečových garniturách, ale ve skutečnosti měly univerzálnější použití (viz níže). V případě kování „z Blatnice“ nabídl vysvětlení, že jde o dvě identicky provedené mečové garnitury, které tvořily součást nějakého velmožského hrobu nebo pokladu (Wachowski 1989, 210; 1992, 12). Toto vysvětlení považuji za silně nepravděpodobné, není mi znám jediný analogický případ. Nálezové okolnosti těchto předmětů jsou bohužel neznámé (Kovács 1978/1979, 103). Faktem zůstává, že křížové kování nebylo ještě nikdy nalezeno spolu s mečem (na rozdíl od jiných typů kování), takže jejich vzájemná funkční souvislost je zcela neprokázaná.

Druhý typ mečových garnitur podle K. Wachowského (typ II) se vyznačuje trojlístým kováním. V této souvislosti je pro nás významná pouze jeho varianta II.2 (Abb. 1: A), která opět působí značně překombinovaně. Kromě přezky a dlouhého nákončí hlavního řemene, které k tomuto typu garnitury opravdu patří, totiž zahrnuje ještě dvojici přezek, průvleček a menších nákončí, které zde nemají žádné funkční opodstatnění. Při pohledu do jeho soupisu garnitur této varianty (Wachowski 1992, 20, Tab. 3.2) se navíc ukáže, že tyto dvojice přezek, průvleček a nákončí se většinou vyskytují v hrobech, kde žádné trojlísté kování nebylo (!). Jedinou výjimkou je Stará Kouřim, hrob 55 – zde nalezené přezky s průvlečkami

⁵ Dále zmiňuje garnituru typu III, ta ale již nesouvisí s mečem, neboť jako jediného známého zástupce uvádí soupravu z hr. 23/48 z velkomoravského pohřebiště Staré Město – Na valách. Tuto garnituru tvoří nůž se sanicovitým kováním pochvy (*Messer mit Scheidenbeschlag*), obdélníkové kování se středovým výřezem, dále přezka, průvlečka a nákončí. Kování jsou zdobena emailem, takže není pochyb o jejich karolinském původu (Hrubý 1955, 173, 413, Abb. 29: 2, Taf. 54; Lennartsson 1997/1998, 579, Taf. 25: 13; k upevnění na opasek srov. Cosack 1983, Abb. 1: 8).

⁶ Složení a vzhled těchto mečových garnitur je známo ještě méně než u garnitur z 9.–10. století (např. Baumeister 1998, 170–172; Schmauder 2006).

(doprovázené ještě nákončími, které K. Wachowski nezmiňuje) se však svým provedením a výzdobou výrazně odlišují od kování meče (Šolle

str. 578

1966, 73, 260, Abb. 11a: 4, 5). Podle mého názoru proto k této garnituře nepatří a vzhledem ke své poloze u nohou plnily odlišnou funkci, nejspíše byly součástí řemínků ostruh nebo lýtkových řemínků (*Strumpfbänder*). Ačkoliv byly Wachowského typu mečových garnitur v české odborné literatuře bez námitek přijaty⁷, po výše uvedených kritických výhradách je zjevné, že je nelze přijmout jako východisko pro další bádání.

Podstatně přínosnější je práce M. Baumeistera (1998), která komplexně shrnuje tehdejší stav bádání k mečovým garniturám pocházejících z několika vývojových etap od 7. do 11. století. Hodnotí především materiál ze západní a severní Evropy, slovanským zemím věnuje podstatně menší pozornost. Neklade důraz na typologii kování, ale pro každé z dílčích období se snaží rekonstruovat celkový vzhled mečových závěsů. Jeho vývody jsou podloženy vlastními experimenty, jimiž se snažil ověřit smysluplnost navržených rekonstrukcí. To v literatuře zdaleka není pravidlem, M. Baumeister uvádí příklady publikovaných rekonstrukcí, u nichž lze snadno doložit jejich praktickou nepoužitelnost. Důkladně probírá obecné zákonitosti nošení meče (řemen přes rameno *Schultergehänge* vs. opasek kolem boků *Hüftgehänge*, problémy při upevnění pochvy na hlavní řemen, zajištění náklonu pochvy při nošení apod.). Z konce 8. století a z 9. století věnuje největší pozornost honosným garniturám s trojlístým kovááním, jen velmi zběžně si všímá obdélníkových kování z Gaulskopf a Haithabu (můj typ Rotenkirchen, viz níže; Baumeister 1998, 173–176, Abb. 9–12). Jiné typy garnitur z karolinské doby neregistruje.

Obsah velmi fundované studie M. Lennartsson (1997/1998) se s předkládanou prací kryje jen z menší části. Autorka vyhodnotila karolinská kováání s vegetabilní ornamentikou, a tudíž kusy s jinou výzdobou nebo nezdobené pochopitelně ponechala stranou. Pokusila se vytvořit ucelenou typologii kování, na nichž se vegetabilní výzdoba objevuje, tato typologie však slouží především k popisným – a nikoliv analytickým – účelům. Typologie zahrnuje nákončí⁸, kováání, přezky a průvlečky. Kováání, která nás zde zajímají nejvíce, rozdělila podle tvaru a velikosti na trojlístá, oválná a obdélná, především na základě způsobu upevnění pak u každé skupiny rozlišila několik typů a variant, občas se však nevyhnula určitým nepřesnostem.⁹ Případnými funkčními rozdíly mezi různými typy kováání či rekonstrukcí garnitur se autorka nezabývala. Byla si vědoma toho, že typologie zahrnuje součásti opasků, mečových závěsů i řemínků ostruh – ani tato okolnost funkční interpretaci kováání nijak neusnadňuje, i když je pravda, že většina z vyčleněných typů resp. variant měla jen jedno specifické použití. Jelikož u některých typů kováání z mečových garnitur (např. dvoudílné šarnýřové kováání nebo průvlečka s prodlouženým krčkem – viz níže) se do té doby nevyskytla vegetabilní výzdoba, tato kováání v její typologii chybějí.

3. Garnitury s trojlístým kovááním

Tyto garnitury jsou mezi raně středověkými mečovými kovááním zdaleka nejznámější a nejlépe prozkoumané. Trojlístými kovááním se naposledy zabývala B. Maixner (2005, 24–29), která podala nástin dosavadního bádání, přičemž se věnovala převážně stylovému zařazení výzdoby a z toho vyplývajícího datování. Proto se v následujícím výkladu zaměřím na jiné otázky, především na funkci jednotlivých druhů kováání a celkový vzhled tohoto typu mečového závěsu.

⁷ Profantová 1997; Bláha 2001, 55; srov. podstatně zdrženlivější postoj M. Lennartsson (1997/1998, 484).

⁸ Vyčlenila pět základních typů nákončí, coby typ R III mezi nimi figurují „zungenförmige Beschläge mit U-förmigem Ende“ (Lennartsson 1997/1998, 481, 555, Abb. 11a), k nimž zařadila mj. dvě kováání z dolnorakouských lokalit Enzersfeld (Stuppner 1990a, Abb. 1243) a Ringelsdorf (Abb. 17: 4; Stuppner 1989, Abb. 1421). Oba tyto artefakty jsou neúplné, první vykazuje výběžek u odlomené týlové části, kde se kováání původně muselo rozšiřovat – podle mého názoru jde o odlomené rameno trojlístého kováání. Kus z Ringelsdorf (Abb. 17: 4) je zjevně polovina oválného kováání, o čemž svědčí úplný exemplář se stejnou výzdobou z téže lokality (Abb. 17: 5), který autorka neregistruje (k těmto aj. oválným kovááním viz níže).

⁹ Např. u obdélných kováání (typ B III) vyčlenila variantu 1, což mají být kováání „mit abgesenktem Nietsteg“. K nim zařadila kus z Haithabu (Jankuhn 1943, 70, Abb. 27, Taf. 1: n), u něhož však byla trojice otvorů pro nýty vyvrtána až sekundárně, neboť všechna ostatní analogická kováání takový způsob upevnění postrádají (viz níže o typu Rotenkirchen). Kováání z Libice (Justová 1985, 27, Taf. I: 1) je polovina šarnýřového kováání, u něhož otvory pro nýty opět vznikly dodatečně, neboť porušují výzdobu (Lennartsson 1997/1998, 556, 578, Nr. 133, Taf. 25: 6).

První rekonstrukci, která pak byla často citována a přebírána, navrhl W. Menghin (1973, 44, Abb. 43, 45). Nelze si však nevíšimnout, že k tomu došlo „spíše mimochodem“: badatel se zabýval závěsy meče z 5.–7. století a karolinské garnitury s trojlístým kováním mu posloužily hlavně k tomu, aby ukázal, že na starších závěsech meče používaný hlavní a vedlejší řemen (*Haupt- und Nebenriemen*) se udržel až do 9. století. Při své rekonstrukci mečového závěsu s trojlístým kováním vyšel výhradně z vyobrazení v karolinských rukopisech (Abb. 2: 1–3), vlastní archeologické nálezy ponechal stranou.

str. 579

Abb. 2. Překresba mečových závěsů s trojlístým kováním z karolinských iluminací (1–3) a z nich vyplývající rekonstrukce (4). Podle Menghin 1980.

Tak došlo k tomu, že z iluminací do své rekonstrukce převzal větší oválné kování s dvěma řadami nýtů uprostřed, které je umístěno na pochvě meče pod ústím, a dále půloválné kování na konci vedlejšího řemene a situované níže na pochvě (Abb. 2: 4). Problém je v tom, že taková kování z archeologických nálezů neznáme. Stejně tak ho absence přezek na vyobrazení řemenů na iluminacích vedla k nesprávnému závěru, že přezky netvořily obvyklou součást těchto garnitur.

E. Wamers (1981) konfrontoval Menghinovu rekonstrukci s tehdy známými archeologickými nálezy. Konstatoval, že v žádné úplněji dochované garnituře uvedeného typu se nevyskytuje půloválné kování¹⁰, naopak přezka byla jejich standardní součástí. Dále si všiml rozdílů mezi jednotlivými druhy kování a uvažoval o možnostech jejich upevnění na pochvě meče a řemenech. Přišel s myšlenkou, že oválná kování seděla na pochvě meče jen z menší části, tzn. většina délky kování spočívala na příslušném řemenu spojeném s pochvou meče. Tato myšlenka se v bádání neujala ihned, zřejmě z toho důvodu, že ji E. Wamers (1981, 112) nepřetavil v nějaký vlastní kresebný návrh rekonstrukce (srov. Abb. 4: 6).

Rekonstrukci J. Mitchella (1994, fig. 9), která je v literatuře často přebírána (např. Capelle 2000, 333 vpr. dole; Eggenstein 2008, Abb. 3), je nutné označit za krok zpět, neboť opět vychází jen z karolinských rukopisů a představy W. Menghina (1973, Abb. 43: 5). J. Mitchell tuto rekonstrukci (Abb. 3: 5) představil v rámci publikace závěsu meče z kláštera San Vincenzo al Volturno v Itálii. Tento závěs se skládá ze shodně zdobeného trojlístého kování, menšího oválného kování a přezky (Abb. 3: 1, 2, 4), zatímco druhé (o něco větší) oválné kování nese odlišnou výzdobu (Abb. 3: 3) a bylo do garnitury přidáno až dodatečně (Mitchell 1994, fig. 7). Toto kování je na rekonstrukci umístěno na horní části pochvy, ale ve skutečnosti na ni rozhodně nemohlo přímo nasedat, neboť má výrazně střečovitý profil, přičemž průběh řemene kopíroval celou rubní plochu kování, jak o tom svědčí podložky na koncích nýtů uprostřed kování i na konci jednoho ramene (Abb. 3: 3).

M. Baumeister (1998, Abb. 4: 8) navázal na výše zmíněný podnět E. Wamerse (1981, 112) a dvojici protáhlých kování umístil na horní části pochvy tak, že z poloviny přesahují přes okraj pochvy (Abb. 4: 6). S touto rekonstrukcí lze sice rámcově souhlasit, nicméně obsahuje jednu nepřesnost. M. Baumeister pracoval s kováními z Biskupija-Crkvina hr. 6, přičemž využil jen starší vyobrazení, která měl k dispozici již E. Wamers (1981, Abb. 16: 3). Počítal s tím, že tato kování mají pravidelně na rubní straně delší poutko/očko (*Stegöse*), kterým se měl upevnit druhý řemen lemující pochvu z druhé strany. To však neodpovídá skutečnosti – na kresbě u D. Jeloviny (1986, 51, Taf. III: 40, 41) je vidět, že tato kování se připevňovala k řemeni pomocí nýtů, z druhé strany byly nýty zajištěny proti vypadnutí kovovým plíškem (Abb. 4: 4). To, co M. Baumeister považoval za poutko, je ve skutečnosti průvlečka, jakou známe např. z rubní strany delšího oválného kování z Kolína (Abb. 5: 4). Klíčová je skutečnost, že průvlečkou je opatřeno jen jedno ze tří biskupijských kování (Abb. 4: 5), které je o také něco delší než obě zbývající (Abb. 4: 3, 4). Z toho vyplývá, že upevnění druhého řemene (pokud vůbec existoval) muselo být řešeno nějak jinak.

U garnitur s trojlístým kováním zdůrazňuje M. Baumeister (1998, 173–176) jejich nepraktičnost. Tři ramena těchto kování svírající stejný úhel jsou projevem snahy o symetrii, ale takto vedené řemeny podle něj

¹⁰ Pouze v případě nákončí z Stora Ryk uvažoval, že mohlo jako půloválné kování sloužit (Wamers 1981, 108, Abb. 7: 2b). Vedla ho k tomu skutečnost, že má na rubu koncového zaoblení stopu po odpilovaném poutku (?). Z toho vyvozuje, že exemplář nemohl sloužit jako nákončí, neboť řemen pokrýval celou jeho rubní stranu, což u nesporných nákončí údajně není doloženo. Taková nákončí však skutečně existují (Abb. 13: 2; Poulik 1985, Taf. VIII rechts; Dostál – Vignatiová 1989, 51, Abb. 23: 26; Schulze-Dörrlamm 2005, Abb. 1–3; Pieta – Ruttikay 2006, Abb. 1: 7; 6: 12).

ergonomicky nevyhovují. L. Galuška (1997, 81) dokonce uvažoval, že meče s těmito závěsy mohly být v dvorském prostředí „nošeny jen příležitostně, při významných událostech,

str. 580

Abb. 3. Kování ze San Vincenzo al Volturno a rekonstrukce závěsu meče (podle Mitchell 1994).
-----

a to především v rukou, jak dokládají dobové ilustrace“. S názorem, že tyto garnitury byly jen „nepraktickým módním výstřelkem“, naopak nesouhlasí J. Košta. Připouští sice jejich značný symbolický význam coby atributu příslušnosti ke společenské elitě, ale pouze tímto podle něj nelze vysvětlit, že se používaly poměrně dlouhou dobu (snad víceméně celé 9. století), a to nejen v honosném, ale i v „čistě praktickém“ provedení bez náročnější výzdoby (Košta – Hošek 2008, 24).

J. Košta je také autorem nejnovější kresebné rekonstrukce, kterou provedl při rozboru garnitury z bohatého hrobu v Kolíně ve středních Čechách (Lutovský 1994, 45–48, Abb. 2, 3). Představil ji ve dvou variantách, a to v podobě opasku (Abb. 5: 5) resp. s řemenem přes rameno (*Schulterriemen*), které jsou však v klíčových místech shodné (Košta – Hošek 2008, Abb. 6). Z kolínského hrobu bylo vyzvednuto trojlisté kování, větší a menší oválné kování a dále přezka (Abb. 5: 1–4). J. Košta právem předpokládá, že původní součástí této garnitury bylo ještě jedno menší oválné kování a nákončí, jako je tomu u jedné z garnitur z pokladu Duesminde v Dánsku (Wamers 2005a, 130, Kat.-Nr. 36b.1). Při rekonstrukci vychází v zásadě ze stejného umístění oválných kování na pochvě jako E. Wamers a M. Baumeister. Jelikož větší oválné kování z Kolína (Abb. 5: 4) je na rubu vyboulené části opatřeno průvlečkou, mohlo na pochvu meče nasedat jen svou plochou částí. Z toho vyvozuje analogické umístění dvou menších oválných kování na horní části pochvy (resp. na řemenech, které na ni nasedaly). Větší oválné kování s průvlečkou na rubu sloužilo k regulování délky či polohy vedlejšího řemene a tím i sklonu pochvy meče při nošení. Zde je nutné doplnit, že funkce tohoto typu kování u garnitur z 9. století nebyla v dřívějším bádání dostatečně doceněna (srov. Baumeister 1998, 169, Abb. 3: 6). Význam těchto kování tkví v tom, že se objevují – coby společný prvek – i v dalších typech garnitur (typ Závada, typ Marsum – srov. Tab. 1).

Na základě nálezů, které jsou v současné době k dispozici, lze v rámci garnitur s trojlistým kováním vyčlenit tři varianty, které označují písmeny A, B a C. Přítomnost trojlistého kování je pochopitelně všem variantám společná, liší se však zastoupením dalších typů kování.

Varianta A

K této variantě patří naprostá většina dnes známých garnitur (např. Abb. 5). Na jejich základě lze rekonstruovat kompletní složení kovových součástí, se kterými byly tyto mečové závěsy původně vyráběny: trojlisté kování, jedno větší a dvě menší protáhlá kování, přezka a dlouhé nákončí. Protáhlá kování mají většinou oválný tvar, ale občas se objeví např. kování se zvlněným okrajem, jako je tomu

str. 581

Abb. 4. 1–5 – Mečová garnitura z Biskupija-Crkvina, hr. 6 (podle D. Jelovina 1986); 6 – rekonstrukce umístění dvou protáhlých kování z této garnitury na horní části pochvy meče (podle Baumeister 1998).
-----

u druhé mečové garnitury z Duesminde (Wamers 2005a, 133a, Kat.-Nr. 36b.2). Solitérem stále zůstává také garnitura z Biskupija-Crkvina hr. 6 s protáhlými kováními dvojoválného tvaru a trojlistým kováním ve tvaru písmene „T“ (Abb. 4: 1–5). Určitou podskupinu představují zatím pouhé dvě garnitury, jejichž oválná kování mají prakticky stejnou velikost. Víceméně úplná je garnitura z chorvatské lokality Koljane Gornje (Jelovina 1986, 64, Taf. XIV: 173–178; přezka je však opatřena odlišnou výzdobou, takže její příslušnost k této soupravě není zcela jistá). Z pokladu ze Slemmedal v Norsku pocházejí 3 oválná karolinská kování se stejnou velikostí i výzdobou (Blindheim 1982, 21, fig. 15, 17).

Varianta B

Další dvě – dosud neznámé – varianty se nově podařilo identifikovat díky nálezům z pohřebiště u baziliky (III. kostel) v Mikulčicích. Zde byl v hr. 375 pohřben muž s mečem, u jehož jílce ležela dvě železná kování. První je ploché trojlisté kování s rameny tak krátkými, že celou jejich plochu zabírá řada tří nýtů; šířka ramen činí asi 2 cm (Abb. 6: 2). Druhé je obdélníkové střešovité (*dachförmige*) kování dvakrát ohnuté v tupém úhlu, v obou ohybech je umístěna řada tří nýtů; rozměry kování jsou $4,9 \times 2$ cm (Abb. 6: 1). Oba předměty jsou na líci zdobeny důlky (pravděpodobně po vypadených ozdobných vložkách = *Einlage*), lemovanými vždy rytým kroužkem. Nevíme, zda měla garnitura původně ještě nějakou další součást. Jde sice o unikátní nález, přesto však nelze tvrdit, že by v rámci známého materiálu stál zcela osamoceně. Nedaleko Mikulčic se nachází pohřebiště Prušánky 2, kde byl v hr. 229 pohřben muž s mečem. Na horní části jeho čepele ležela souprava značně zkorodovaných železných kování: trojlisté kování se středem lemovaným třemi řadami po pěti nýtech (Abb. 6: 4), dále zlomek kování s jen čtyřmi zachovanými měděnými nýty v objímkách z filigránového (?) drátu (Abb. 6: 3), jazykovité nákončí (Abb. 6: 6) a konečně neúplné střešovité kování (Abb. 6: 5; Klanica 2006, I, 62, Taf. 53: 3, 4, 13, 15; II, 189–191). Podle měřítka na publikované kresbě má střešovité kování zachovanou délku asi 4,5 cm a šířku asi 3,2 cm, přičemž druhý z rozměrů odpovídá šířce ramen trojlistého kování, stejně jako tomu bylo u garnitury z hr. 375 v Mikulčicích. Také do garnitury ze San Vincenzo al Volturno bylo – jak jsme viděli výše – dodatečně začleněno oválné kování s výraznou střešovitou profilací (Abb. 3: 3).

Varianta C

Zatím jediná úplná garnitura třetí varianty je známa z Mikulčic. Muž pohřbený v bohatém hr. 500 měl po pravé straně těla meč a na jeho čepeli (blízko u příčky) soupravu železných kování: 1) ploché

str. 582

Abb. 5. Příklad garnitury s trojlistým kováním, varianta A. 1–4 – kování z bohatého hrobu v Kolíně (podle Lutovský 1994); 5 – rekonstrukce mečového závěsu (podle Košta – Hošek 2008).

trojlisté kování (Abb. 7: 4) s relativně krátkými obdélníkovými rameny a na nich vždy řadu 4 nýtů, přičemž na dvou ramenech jsou nýty podloženy tenkým pozlaceným plíškem a kroužky z pozlaceného filigránového drátu, zatímco na třetím rameni plíšek chybí a kolem nýtů jsou jen jednoduché kroužky; toto rameno je také ukončeno méně výrazným plastickým vroubkováním než obě ramena zbývající (šířka ramen je 2,7 cm); 2) celkem tři krátká obdélníková kování (Abb. 7: 1–3) s vroubkovanými delšími stranami, uprostřed mají řadu čtyř nýtů s vysokými hlavičkami (rozměry $3,2 \times 2,5$ cm); 3) větší obdélníkové kování (Abb. 7: 5) s vyvýšenými, plasticky vroubkovanými kratšími stranami, u jedné z nich (se zřetelným lomem) je řada čtyř nýtů, přibližně uprostřed délky je na kování navlečena značně neobvyklá plochá součást, která vypadá nejvíce jako plechová průvlečka (rozměry kování $7,5 \times 3,2$ cm); 4) železná přezka (Abb. 7: 6) s obdélníkovým rámečkem, na čelní straně plasticky členěným, a se záchytnou destičkou, rozměry $3,4 \times 3,8$ (Košta 2004, Taf. XXXVII).

J. Košta¹¹ měl možnost studovat a popsat nálezy z hr. 500 ještě před požárem mikulčické základny, při němž byly tyto předměty nenávratně poničeny. Tato okolnost podstatně ztěžuje rekonstrukci tohoto mečového závěsu. Tři obdélníková kování (na rubu jednoho z nich se dochovaly přinýtované dvě vrstvy kůže; Abb. 7: 1), jistě sloužila k upevnění řemenů k pochvě meče. Podlouhlé kování (Abb. 7: 5) sice J. Košta nazývá jako nákončí, ale pro plochou „průvlečku“ (?) uprostřed mi u prokazatelných nákončí není známa žádná analogie. Bohužel je nejasné, nakolik byla tato „průvlečka“ vůbec funkční, tzn. jestli se pod ní (na rubu kování) dal protáhnout řemen či nikoliv.

Tato garnitura je na Moravě sice unikátní, ale jistě se nejedná o jednorázově realizovaný nápad místního řemeslníka. Svědčí o tom analogické obdélníkové kování z hradiště Gars-Thunau v Dolním Rakousku, které mělo – stejně jako trojice kování z hr. 500 – v delší ose řadu čtyř nýtů a plasticky vroubkované delší strany;

¹¹ Srdečně mu děkuji za možnost publikovat dosud nezveřejněné kresby kování; jsem mu vděčný také za inspirativní připomínky k celému textu práce.

Abb. 6. Garnitury s trojlístým kováním, varianta B. 1, 2 – Mikulčice, III. kostel, hr. 375 (Zeichnung B. Kavánová); 3–6 – Prušánky 2, hr. 229 (nach Klanica 2006).

Abb. 7. Garnitura s trojlístým kováním, varianta C. Mikulčice, III. kostel, hr. 500 (nach Košta 2004).
-----

jen rozměry (2,5 × 2 cm) jsou o něco menší než u mikulčických kusů.¹²

Garnitury z hrobů 500 a 375 v Mikulčicích mají jeden shodný rys, a to neobvyklý tvar trojlístého kování s velmi krátkými rameny. V západní Evropě a ve Skandinávii k nim chybějí přesné analogie, ostatně i trojlístá kování s o něco delšími, ale taktéž kolmo

ukončenými rameny jsou velmi vzácná. Kromě honosného exempláře z Hoen (Westermann-Angerhausen 2006, 107–114) je mi známo už jen kování z Kückhausen (Capelle 1972, Taf. 75), které má s trojlístým kováním z mikulčického hr. 500 společně to, že dvě jeho ramena jsou utvářena odlišně než rameno třetí (liší se šířkou, zatímco ramena kování z Mikulčic se odlišují výzdobou; srov. Baumeister 1998, 174, Abb. 10: 4). Může to svědčit o tom, že výrobce mečového závěsu z hr. 500 v Mikulčicích byl obeznámen s trojlístými kováními ve tvaru písmene „Y“, jejichž zatím jediným zástupcem je exemplář z Kückhausen. Jelikož tento nález pochází ze sídlištního prostředí, neznáme další součásti příslušné garnitury, takže musíme zatím ponechat otevřenou otázku, zda použití trojice obdélných kování je moravskou inovací, nebo jestli i tento prvek byl převzat z karolinského prostředí.

4. Typ Závada

Jako „typ Závada“ označuji zvláštní závěsy meče, které jsou sice karolinského původu, ale pro jejich minimální výskyt v západní Evropě jim tamními badateli zatím nebyla věnována pozornost (siehe Fundliste, Teil A). Nejlépe zachovaná garnitura tohoto typu byla nalezena na raně středověkém hradišti Gradišče nad Bašljem ve Slovinsku (Fundliste Nr. 9). Tvoří ji tři železná kování: obdélníkové kování složené ze dvou polovin spojených šarnýřem, ten je krytý obdélníkovým štítkem (Abb. 8: 1); obdélníkové kování s průvlečkou na rubu (Abb. 8: 3) a průvlečka s prodlouženým krčkem (Abb. 8: 2). Všechna kování vykazují jednotnou plastickou výzdobu: lícni stranu člení dvě hladké křížící se lišty se zvířecí hlavou na každém konci, mezi rameny lišt jsou umístěny vypnuliny s plasticky členěným povrchem, snad stylizované lidské masky; vzhledem ke tvaru lišt nazývám tento dekor jako „výzdoba X“ (*X-Verzierung*). Všechna tři kování mají i stejný způsob upevnění, tzn. řadu tři nýtů na jedné straně a další nýt na protilehlé straně, přičemž tento nýt již nevystupuje na lícni straně kování, aby nerušil výzdobu. Ploténky resp. ramena mají víceméně jednotnou velikost, všechna kování byla určena pro řemen široký asi 3 cm. Tato garnitura zřejmě není zcela kompletní, původně k ní mohlo patřit mj. ještě nákončí. Svědčí o tom dvě další garnitury z téže lokality, které sice také nejsou úplné, ale obě nákončí obsahují (Fundliste Nr. 8, 10). Čtvrtá a pátá garnitura obsahovala shodně pevně střešovité kování (tzn. bez šarnýře) a dále nákončí resp. kování s průvlečkou na rubu (Fundliste Nr. 11, 12), ovšem vzhledem k absenci průvleček s prodlouženým krčkem nemůžeme obě tyto garnitury zcela jednoznačně přiřadit k typu Závada, toto zůstává jen jako značně pravděpodobná možnost (mj. i z toho důvodu, že z lokality zatím žádný jiný typ mečového závěsu neznáme). Celkově lze říci, že všechny tyto soupravy železných kování vykazují pečlivé provedení tvaru i výzdoby, jsou to vyspělé produkty karolinského uměleckého řemesla.

Podstatně jednodušeji zdobené garnitury tohoto typu jsou známy z hrobových nálezů z území Slovenska a Moravy (Abb. 18). Na raně středověkém pohřebišti v Závadě byla v hr. 23 (Fundliste Nr. 6) spolu s mečem typu X nalezena souprava tří železných kování ve složení: průvlečka s prodlouženým krčkem (Abb. 8: 4), dvoudílné šarnýřové kování (Abb. 8: 5) a nákončí¹³ (Abb. 8: 6). Tato garnitura, podle níž jsem celý typ

---

¹² Za informaci děkuji H. Herold z Vienna Institute of Archaeological Science, Universität Wien.

¹³ K dispozici je pouze kresba lícni strany předmětu, v publikovaném popisu nejsou zmíněny žádné stopy po průvlečce na rubní straně, vyloučit však nelze ani možnost, že průvlečka zcela zkorodovala popř. její zbytky nebyly rozpoznány.

pracovně pojmenoval, se vyznačuje tím, že ploténky resp. ramena kování mají pětiúhelníkový tvar a na líci jsou zdobeny vždy šesti hladkými kruhovými pseudonýty (*Scheinniete*) a mezi nimi vybíjenými kroužky. Kování byla koncipována pro řemeny o šířce asi 2,5 cm. Stav jejich zachování nebyl zdaleka ideální, při následné konzervaci šarnýřového kování byl hladký štítek nesprávně umístěn na rubovou stranu tohoto kování (Abb. 8: 5 vpravo; srov. Abb. 8: 1; 15: 1, 2).

Na pohřebišti Rajhradice na jižní Moravě byly odkryty dokonce dva hroby s tímto typem garnitury. Muž v hr. 54 (Fundliste Nr. 3) měl vpravo u pasu a v oblasti pravého lokte uložena čtyři kování, ale samotný meč v hrobě chyběl. Kování byla značně porušena korozí, průvlečka s prodlouženým krčkem (Abb. 9: 3) byla neúplná, dále se zachovalo šarnýřové kování (Abb. 9: 4), jazykovité nákončí se třemi nýty (Abb. 9: 1) a kování stejného tvaru bez nýtů, které původně snad mohlo mít průvlečku na rubní straně (Abb. 9: 2). Jedinou výzdobu představují kruhové hlavice nýtů, na povrchu členené vždy čtyřmi vybíjenými půlobloučky. Druhý mužský hrob 71 (Fundliste Nr. 4) už meč obsahoval, u jeho rukojeti se nacházela tři železná kování bez zachované výzdoby: nízké (jen mírně vyklenuté) střechovité kování se zaoblenými rameny (Abb. 9: 7); průvlečka s prodlouženým krčkem, původně opatřená oválným rámečkem, který se rozpadl se při konzervaci (Abb. 9: 6); a konečně poškozené jazykovité kování (nákončí?; Abb. 9: 5). Soudě podle polohy

str. 585

Abb. 8. Garnitury typu Závada. 1–3 – Gradišče nad Bašljem (podle Knific 1999); 4–6 – Závada, hr. 23 (podle Bialeková 1982).
-----

kování byly řemeny omotány kolem meče. U obou rajhradických mečových závěsů měly řemeny šířku asi 2,5 cm.

Další železná kování, která můžeme řadit ke garniturám typu Závada (i když ne vždy se stejnou mírou pravděpodobnosti), pocházejí ze sídlištního prostředí. Jde o ojedinělé nálezy, výjimku představují pouze shodně zdobené šarnýřové kování a nákončí z obj. 374 na jižním předhradí Břeclavi-Pohanska, které evidentně patřily k téže garnituře (Fundliste Nr. 5). Šarnýřové kování ze slovenského hradiště Bojná I (Fundliste Nr. 7) je opatřeno stejnou výzdobou jako garnitura z Rajhradice hr. 54 (srov. Abb. 9: 2, 4). Podlouhlé železné kování lehce konvexního tvaru z Libice nad Cidlinou (Fundliste Nr. 2; Abb. 10: 1) zase nese výzdobu, která je mírně zjednodušenou variací dekoru jedné z garnitur z Gradišče nad Bašljem (Fundliste Nr. 8) a průvlečky s prodlouženým krčkem z taktéž slovinské lokality Svete Gore (Gde. Bistrica ob Sotli; Fundliste Nr. 45).¹⁴ Podobně se X-výzdoba známá z první popsané slovinské garnitury (Fundliste Nr. 9; Abb. 8: 1–3) opakuje na průvlečce s prodlouženým krčkem z lokality Martákova skala (Gde. Zemianske Podhradie) na Slovensku (Fundliste Nr. 34; Abb. 10: 3), a v poněkud schematizované podobě i na nákončí z hradiště Obrovo hradiště v západních Čechách (Abb. 10: 2; Metlička – Profantová 1997/1998, 318, Abb. 2: 1). Je však nutné zdůraznit, že tři posledně zmíněné předměty je možné ke garniturám typu Závada řadit jen podmíněně, na základě shodné výzdoby, ale a priori nelze vyloučit, že taková výzdoba byla aplikována i na kování koňského postroje (srov. výzdobu plotének ostruhy z lokality Ostrá Skala, Gem. Vyšný Kubín: Bialeková 1981, Abb. 59, 60; Čaplovič 1987, Abb. 95: 1).

Z dalších čtyř šarnýřových kování, které pocházejí taktéž ze sídlištních kontextů, se zachovala vždy jen jedna polovina, takže s jistotou nevíme, jak vypadal úplný předmět, tzn. jestli chybějící část měla obdobný tvar a velikost jako ta zachovaná. Nejméně problematický je exemplář z Břeclavi-Pohanska, poloha Lesní školka (Dostál – Vignatiová 1993, 70, Abb. 19: 16), který má běžně se vyskytující jazykovitý tvar a žlábek pro nýty hned vedle šarnýře. Naopak zbývající dva kusy jsou unikáty bez známých analogií,

str. 586

Abb. 9. Rajhradice, soupravy mečových kování typu Závada. 1–4 – Grab 54; 5–7 – Grab 71 (podle Staňa 2006).
-----

¹⁴ Na základě tvaru plastické lišty ve tvaru písmene „Y“, která člení lícní stranu kování, lze použít pracovní označení „Y-Verzierung“.

-----
u nichž je obtížné říci, zda tato kování původně byla součástí mečových závěsů, nebo měla zcela jinou funkci. Obdélné kování z pozlaceného stříbra s vegetabilní výzdobou z předhradí hradiště Libice je karolinského původu (viz pozn. 9); pozlacené bronzové kování z nedalekého Kanína II, hr. 133 (Justová 1977, 495, Abb. 3: 9) je českými badateli řazeno k tzv. blatnicko-mikulčickému horizontu, podle M. Lennartsson (1997/1998, 582, Nr. 73) jde o výrobek vzniklý pod silným karolinským vlivem. A konečně je možné v této souvislosti zmínit polovinu šarnýřového kování z Bojně I (Pieta – Ruttkay 2006, Abb. 6: 3), tento artefakt však zatím nebyl podrobněji analyzován.

Pro diskusi o původu mečových závěsů typu Závada má klíčový význam hr. 399 na pohřebišti Hamm-Westhafen (Fundliste Nr. 1). Zatím je sice k dispozici jen předběžná publikace, neboť v době jejího vzniku dosud nebyla ukončena konzervace všech předmětů, přesto však přináší důležité informace. Kostra v hr. 399 zcela zetlela; na dně hrobové jámy ležel železný meč bez zachované hlavice, asi 5 cm pod příčkou se po obou stranách čepele nacházelo kování se stříbrnými nýty a asi 40 cm pod příčkou byla k čepeli přikorodována průvlečka s prodlouženým krčkem. Mečové řemeny byly doplněny ještě přezkou a jazykovitým nákončím. Důležitost tohoto hrobového celku tkví v tom, že pro území karolinské říše jednoznačně prokazuje funkční souvislost průvlečky s prodlouženým krčkem s mečem, což dříve zdaleka nebylo jasné (viz níže). Bez významu není ani navržená datace hrobu do 2. poloviny 8. století (Cichy 2008, I, 55), což by zatím bylo v rámci garnitur typu Závada nejčasnější datování.

Celkovou rekonstrukci mečového závěsu typu Závada se mi zatím nepodařilo uspokojivě vyřešit a bude muset být dále promyšlena. Nejméně sporná je úloha menšího kování s průvlečkou na rubu (Abb. 8: 3), jistě mělo stejnou funkci jako v mečových závěsech s trojlístým kovááním (Abb. 4: 5; 5: 4) – tzn. sloužilo k upevnění vedlejšího řemene na pochvu meče. Naopak s mnoha otazníky se spojuje použití průvlečky s prodlouženým krčkem. Zatím je jasné jen to, že sloužila ke spojování konců dvou řemenů (event. také k prodloužení nebo zkracování jednoho řemene složeného ze dvou částí): jeden konec řemene se provlékl očkem průvlečky, obtočil se kolem jejího krčku a znovu provlékl očkem (srov. Mitchell 1994, fig. 10). Proto krček není nikdy zdobený (na rozdíl od ostatních částí těchto kováání), pod obtočeným řemenem totiž nebyl vidět (Abb. 10: 3). Tento způsob upevnění předpokládá, že příslušná část řemene byla zhotovena z relativně tenké a měkké kůže. U vyobrazené garnitury z Gradišče nad Bašljem (Abb. 8: 2) má průvlečka s prodlouženým krčkem nezvykle malé kruhové očko (o vnitřním průměru asi 1,7 cm), takže řemen, který se jím provlékal, musel být značně zúžený oproti obvyklé šířce řemenů této garnitury, která činila asi 3 cm. J. Košta (osobní sdělení) se kloní k názoru, že průvlečka s prodlouženým krčkem nahrazovala přezku. Toto řešení zapínání hlavního řemene bylo podle něj praktické v tom, že zatížení mečového závěsu se nesoustředilo na malý prostor trnu přezky a dírky v řemeni,

str. 587

Abb. 10. Kování pravděpodobně pocházející z mečové garnitury typu Závada. 1 – střeovitě kování z Libice nad Cidlinou; 2 – nákončí z Obrovo hradiště, Gem. Žinkovy (podle Metlička – Profantová 1997/1998); 3 – průvlečka s prodlouženým krčkem z Martákova skála, Gde. Zemianske Podhradie (podle Kolník 1999).
-----

ale bylo rozloženo na mnohem větší plochu řemene (která byla v kontaktu s očkem a krčkem průvlečky). Osobně považuji otázku zapínání hlavního řemene za stále otevřenou, neboť přítomnost běžné přezky v garniturách typu Závada nelze spolehlivě vyloučit. Přezka je sice zmíněna pouze v popisu hr. 399 v Hamm-Westhafen, ale nezapomínejme, že např. hr. 23 v Závadě byl částečně sekundárně porušen a v obou rajhradických hrobech byly železné předměty špatně zachované, takže z absence přezky u nich nelze nic směrodatného vyvozovat. Indicií ve prospěch původní přítomnosti přezky v garniturách typu Závada je častý výskyt nákončím, která bývají natolik široká, že sotva mohla ukončovat řemen, který se provlékal skrz průvlečku s prodlouženým krčkem. Pro tato nákončí by pak bylo nutné hledat nějaké jiné použití než ukončení hlavního řemene.

Ne zcela jasná je také funkce šarnýřového kování. Štítek kryjící šarnýř jistě nefungoval jako průvlečka – pod ním se žádný řemen neprovlékal, neboť by zcela zakryl výzdobu na lící straně kování (srov. Bialeková

1982, 151). Štítek měl jednak praktickou funkci, kdy zpevňoval šarnýř (osce spojující obě poloviny kování bránil ve vyvlečení) a chránil ho před poškozením, jednak měl funkci dekorativní (Abb. 8: 1). Řemen překrýval celý rub obou polovin, šarnýř sloužil k mírnému ohýbání kování, aby se přizpůsobilo pohybu bojovníka. Rozsah pohybu však nebyl nijak velký, jak o tom svědčí více či méně ohnutá (stabilně vytvarovaná) střechovitá kování bez šarnýře, která musela plnit stejnou funkci (Abb. 7: 7; 10: 1; 13: 1; 15). Jednou z mála možností, kde mohlo být šarnýřové či střechovité kování umístěno, je horní upevnění řemenů k pochvě (srov. Baumeister 1998, Abb. 4: 6 vpravo), ale to by bylo nutné experimentálně ověřit.

Průvlečkám s prodlouženým krčkem (siehe Fundliste, Teil B) byla v západoevropském bádání zatím věnována jen minimální pozornost, s čímž souvisí i dosud neustálené pojmenování tohoto předmětu.¹⁵ Důvodem byla skutečnost, že dlouhou dobu byl tento typ kování znám jen z území bývalého Československa. To se odrazilo v názoru, že jde o specificky místní typ kování (Profantová 1991, 30), event. že jeho výskyt v okolních zemích je dokladem kontaktů s Velkou Moravou (Profantová 1997, 88; Westphalen 1999, 175). Naproti tomu již I. Gabriel (1988, 121) si byl vědom skutečnosti, že průvlečky s prodlouženým krčkem se vyskytují i v jižním Německu a Švýcarsku (Fundliste Nr. 21, 23), což ho vedlo k názoru, že slovanské exempláře – stejně jako např. křížová kování – byly zhotoveny podle honosnějších karolinských předloh. Od té doby přibylo z území karolinské říše několik dalších nálezů, např. Sugny – Tchesté de la Rotche, Karlburg – villa, Wirbenz, Mangolding, San Vincenzo al Volturno (Fundliste Nr. 13, 19, 20, 22, 48), které Gabrielův názor plně potvrzují. Funkčně zde byly průvlečky s prodlouženým krčkem interpretovány vždy jako součást koňského postroje, tzn. že sloužily jako spojnice mezi

str. 588

udidlem a opratí (Gabriel 1988, 120; Wamser 1992, 322; Mitchell 1994, fig. 10; Westphalen 1999, 175). Nebyla brána v úvahu možnost, že by některé exempláře mohly pocházet z mečového závěsu – výskyt průvlečky s prodlouženým krčkem v hr. 23 v Zavadě (publikovaného již v roce 1982) zůstal západoevropskými badateli nepovšimnut. Vzhledem ke skutečnosti, že průvlečky s prodlouženým krčkem se na území karolinské říše nacházejí ojediněle (tzn. bez dalších součástí příslušných garnitur) a většinou v sídlištních kontextech, neznáme jejich původní funkci. Větší vypovídací hodnotu v tomto směru nemá použitý materiál, velikost ani případná výzdoba, funkci lze zjistit pouze na základě příznivějších nálezových okolností. Např. ve vikinském pokladu v Duesminde (Fundliste Nr. 16) byly nalezeny tři neúplné průvlečky s prodlouženým krčkem, zhotovené z pozlaceného stříbra a opatřené jednotnou, precizně provedenou akantovou výzdobou. Již tento počet vylučuje, že by tyto průvlečky mohly pocházet ze závěsu meče, byly tedy součástí honosného koňského postroje, zhotoveného pro některého z příslušníků francké elity. Souprava mohla původně obsahovat celkem čtyři průvlečky, neboť kování v koňském postroji jsou většinou párová (srov. např. dvojici křížových kování v tzv. blatnickém nález – Fettich 1937, 264, Taf. XCVII: 1–5; Benda 1963, 212). Až výše zmíněný hr. 399 na pohřebišti Hamm-Westhafen poprvé potvrdil funkční souvislost průvlečky s prodlouženým krčkem se závěsem meče i pro karolinské prostředí.

V české a slovenské literatuře byl průvlečkám s prodlouženým krčkem donedávna připisován značný chronologický význam, neboť všechny exempláře byly paušálně řazeny do tzv. blatnicko-mikulčického horizontu 1. poloviny 9. století (což mělo nezřídka závažný dopad na chronologii velkomoravských lokalit). Toto datování se při kritické revizi celé problematiky ukázalo jako neopodstatněné (Ungerman 2005/2006; Ungerman 2011). Ani v západní a jižní Evropě není používání průvleček s prodlouženým krčkem omezeno na úzký chronologický horizont, nejstarší exempláře pocházejí z merovejského období (Paulsen 1967, 80, Taf. 10: 4; 83: 17; Rupp 2005, 99, Taf. 95: 9). Používaly se minimálně do konce 9. století – kromě kusů z destrukčních vrstev italského kláštera San Vincenzo al Volturno (Fundliste Nr. 48), který zanikl v roce 881 (Moreland 1985, 44), o tom svědčí také výskyt průvlečky ve staromaďarských hrobech v Páli-Sandgrube a Dunaújváros (Fundliste Nr. 40, 41), které Maďari nemohli získat dříve než během svých nájezdů do střední nebo západní Evropy, tedy od přelomu 9. a 10. století dále (Schulze-Dörrlamm 2002).

5. Typ Marsum

---

¹⁵ V této práci používaný termín byl převzat od M. Schulze-Dörrlamm (1993, 575) a E. Wamerse (2005a, 134), dále se lze v německy psané literatuře setkat s termíny „länglicher Beschlag mit großer Öse und stabförmigem Mittelteil vom Typ Blatnica“ (Gabriel 1988, 121), „Beschlag mit verlängertem Nacken“ (Lennartsson 1997/1998, 581), „langovale Ringöse“ (Westphalen 1999, 175), „Riemenzunge mit Ösenende“ oder „Riemenbesatz mit zungenförmiger Nietplatte und Ösenende“ (Haberstroh 2004, 72).

Třetí typ mečové garnitury jsem pojmenoval podle soupravy stříbrných kování, která byla součástí pokladu nalezeného na wurtu Marsum v Nizozemí (Fraenkel-Schoorl 1978, 369, fig. 16; Knol 2005). Jde zároveň o nejúplnější garnituru tohoto typu, která má toto složení: nákončí (Abb. 11: 2); delší obdélníkové kování, které má na rubu v rozích 2 poutka resp. dvojitou průvlečku ve tvaru písmene „V“ (Abb. 11: 1); střečovité kování se 4 poutky na rubu (Abb. 11: 3); a konečně kratší obdélníkové kování, které má – podobně jako delší obdélníkové – na rubu dvojici poutek a ještě příčně umístěnou průvlečku (Abb. 11: 4). Všechna kování mají shodnou plastickou a niellovou výzdobu lící strany (vegetabilní ornament a lvi), charakteristickým znakem jsou okrajová příčná žebra půlkruhového průřezu, která jsou společná také pro všechna níže zmíněná kování či garnitury typu Marsum (střečovité kování má ještě třetí žebro uprostřed).

Velmi podobného charakteru je další soubor tří kování, a to opět z Nizozemí – jako místo nálezu se uvádí lokalita Loon, ale nálezové okolnosti jsou nejasné (Roes 1958). V této soupravě se – oproti předchozí – nedochovalo střečovité kování, jinak mají tři zachované kusy (nákončí, delší a kratší obdélníkové kování) prakticky stejnou konstrukci jako v Marsum. Kování z Loon jsou opět stříbrná, lící strana je jednotně zdobena figurou lva rámovaného stylizovaným vegetabilním ornamentem (Abb. 12: 1–3).

V dosavadním bádání byla věnována pozornost především umělecko-historickým aspektům výzdoby obou garnitur (Fraenkel-Schoorl 1978, 367–369; Schulze-Dörrlamm 2008, 391). M. Lennartsson (1997/1998, 499, 569–570, Nr. 84, 84) je řadí k významným zástupcům své stylové skupiny VI (*Stilgruppe*), jejíž těžiště klade do 2. poloviny 9. století. Samotný obsah marsumského pokladu tehdy mylně datovala relativně časně, a to na základě přítomnosti mincí Ludvíka Pobožného (814–840). V současné době jsou nejmladší mince z pokladu kladeny až do 80. let 9. století (Knol 2005, 121; Coupland 2006, 250). Tehdy nejpozději mohla být vyrobena i samotná mečová garnitura, která je ostatně takřka úplná a kování nevykazují výraznější stopy po opotřebení.

K. Wachowski (1992, 48–52, Abb. 32) interpretoval obě nizozemské garnitury jako opaskové (aniž by to ovšem zdůvodnil), a navíc každou z nich nepochopitelně přiřadil k jinému typu, přestože ve skutečnosti jsou si málokteré soupravy kování tak vzájemně podobné jako tyto dvě. Zatímco garnituru z Marsum (jeho typ I.2.b) právem doplnil ještě o přezku

str. 589

Abb. 11. Garnitura typu Marsum z pokladu na stejnojmenné lokalitě (podle Fraenkel-Schoorl 1978).

(v pokladu chyběla, ale vzhledem k existenci nákončí musela původně tvořit součást této garnitury), u kování z Loon (jeho typ II.2) předpokládá, že k nim původně patřila přezka bez trnu a dvě ptáčkovité záponky (Abb. 1: B), které bývaly upevněny na řemenu a sloužily k zapínání tohoto zvláštního typu přezky. Tuto rekonstrukci považuji za zcela nepravděpodobnou, neboť toto specifické zapínání opasku je charakteristické pro centrální oblast Velké Moravy a o jeho používání v karolinském světě chybějí sebemenší doklady (Ungerman 2002, 100).¹⁶ Od základu chybná je již jeho interpretace obou nizozemských garnitur jako opaskových: ve své typologii naznačuje, že střečovité kování i delší a kratší obdélníkové kování sloužily jako čistě ozdobné aplikace, srovnatelné s trojicí helmovitých kování (viz jeho typ II.1; Abb. 1: B) z hr. 100 u 2. kostela v Mikulčicích (Pouлік 1957, 369, Abb. 91: 4, 5). Tak tomu ovšem evidentně nebylo, neboť – jak jsme viděli výše – obdélníková kování z Marsum i Loon mají na rubu jednu resp. dvě průvlečky (Abb. 11: 1, 4; 12: 1, 3), takže nemohla jen prostě nasedat na hlavní řemen opasku, ale zjevně měla zvláštní, vzájemně odlišnou funkci. Stejně tak funkčně podmíněn byl i tvar střečovitého kování (Abb. 11: 3), které muselo plnit stejnou úlohu

str. 590

-----
¹⁶ Jednu z takových ptáčkovitých záponek publikoval nedávno G. Fusek (2007) z hr. E299 na pohřebišti Nitra-Šindolka. Tento předmět sice interpretoval jako kování knižní vazby, ale neuvádí jediný relevantní důvod nebo analogii. Naopak jako ptáčkovitá záponka má předmět obdoby v opaskových garniturách z velkomoravských hrobů (Břeclav-Pohansko, hr. 13: Kalousek 1971, 33, Abb. 13: 2; Mikulčice III. kostel, hr. 390 – nepublikováno), které se liší jen tím, že jsou na rozdíl o kusu z Nitry-Šindolky zdobené.

Abb. 12. 1–3 – garnitura typu Marsum z Loon (podle Roes 1958); 4 – střečovité kování ze Slemmedal (podle Blindheim 1982).

jako šarnýřové kování v garniturách typu Závada (Abb. 8: 1, 5).

Nedávno se k rekonstrukci mečové garnitury z Marsum vyjádřil E. Knol (2005, 122), podle něj „die genaue Funktion ist nicht sicher zu rekonstruieren, doch werden der lange, leicht dachförmig geknickte sowie der kurze Beschlag auf der Scheide befestigt gewesen sein, während der zweitlängste mit v-förmigen Flachösen auf der Unterseite als Riemenverteiler gedient haben wird“. To by mohlo být v zásadě správné, nicméně v budoucnu by bylo žádoucí přikročit k rekonstrukci mečového závěsu typu Marsum nikoliv izolovaně, ale v kontextu rekonstrukce i ostatních typů mečových závěsů, s nimiž má typ Marsum nepřehlédnutelné společné prvky: střečovité (resp. šarnýřové) kování se objevuje také u varianty B garnitur s trojlistým kováním, stejně jako u typu Závada; kratší obdélníkové kování s průvlečkou na rubu má zase protějšky u varianty A garnitur s trojlistým kováním a opět u typu Závada (Tab. 1). Je otázkou, k čemu přesně sloužilo delší obdélníkové kování s dvojitou průvlečkou na rubu. Ačkoliv u obou nizozemských kování tohoto druhu se umístění průvleček mírně liší¹⁷, v zásadě je obtížně představitelná jiná interpretace než ta navržená E. Knolem, totiž že kování sloužila jako rozdělovač řemenů: konec jednoho řemen byl nastálo připevněn k poutkům na jednom konci kování, zatímco druhý řemen byl volněji provlečen oběma průvlečkami na rubu kování. Oba řemeny tak v zásadě mohly svírat pravý úhel, podobně jako tomu bylo u trojlistých kování ve tvaru písmene „T“ (Abb. 4: 1). Ideální by opět bylo vyzkoušet toto řešení v praxi.

Obrátme teď pozornost k výskytu garnitur typu Marsum v dalších částech Evropy, neboť rozhodně nejde o nějakou nizozemskou zvláštnost (Abb. 19). Tyto garnitury se jistě používaly i v dalších částech karolinské říše, konkrétně z její jihovýchodní periferie pochází ojedinělé kování ze slovinské lokality Ljubična nad Zbelovsko

str. 591

Typ kování	Gar. s trojlistým kováním (var. A)	Gar. s trojlistým kováním (var. B)	Typ Závada	Typ Marsum
menší oválné kování	•			
trojlisté kování	•	•		
kování s jednou průvlečkou na rubu	•		•	•
kování se dvěma průvlečkami na rubu				•
střečovité/šarnýřové kování		•	•	•
průvlečka s prodlouženým krčkem			•	

Tab. 1. Zastoupení jednotlivých druhů kování ve vyčleněných typech mečových garnitur (přezka a nákončí se vyskytují ve všech typech).

Goro (Abb. 13: 4; Knific 2007, 325, fig. 2: 11).¹⁸ Díky kontaktům s franckou elitou se pak dostávaly i ke Slovanům žijícím mimo území karolinského impéria. Z Moravy je zatím známo pouze jedno kování, které by na základě utváření lící strany mohlo pocházet z garnitury typu Marsum – jde o nákončí z hr. 253 v Břeclavi-Pohansku (Abb. 13: 3), je zdobeno emailem (Kalousek 1971, 148, Abb. 253: 1; Wieczorek – Hinz Ed. 2000, 234). Vzhledem k použití této Slovanům neznámé technologie je to evidentně karolinský import

¹⁷ U marsumského exempláře (Abb. 11: 1) se vzájemně dotýkají a svírají ostrý úhel, zatímco u kusu z Loon (Abb. 12: 1) se nedotýkají a jsou takřka rovnoběžné.

¹⁸ Na lici je opatřeno dvěma dvojicemi poutek (tzn. chybí mu příčně umístěná průvlečka), na rozdíl od kratšího obdélního kování z Marsum (Abb. 11: 4). Ve dvou protilehlých poutkách se zachoval esovitě tvarovaný drátek, který držel kování na řemeni.

(Capelle 1968b, 229–231), který byl vyjmut ze svého původního funkčního kontextu a v hr. 253 byl sekundárně použit jako opaskové nákončí; kombinuje se s jednoduchou železnou přezkou.¹⁹

Garnitury typu Marsum (nebo kování z nich pocházející) se dostaly také do vikinského prostředí, oproti oběma nizozemským garniturám však vykazují určité rozdíly. Na ostrově Ile de Groix u jižního pobřeží francouzské Bretaně byl odkryt bohatý Schiffsgrab s početnou výbavou zbraní aj. milodarů. Byla zde i souprava tří kování z litého bronzu, z nichž M. Müller-Wille (1978, 53, Abb. 7: 2, 3) publikoval jen dvě; třetí kování dnes nelze ve sbírkách Musée d'Archéologie nationale (Saint Germain en Laye) dohledat.²⁰ Jejich lící strana se vyznačuje složitější profilací a okrajovými žebry, která mají – na rozdíl od všech dosud zmíněných kusů – profil spíše tříčtvrtěkruhový. Větší kování má střechovitý tvar (rozměry 7,4 × 3,8 × 2,9 cm) a je opatřeno vždy řadou 6 otvorů pro nýty po obou stranách středového žebra, další nýty byly původně aplikovány z rubní strany tak, že nevyčnívaly až na lící stranu kování (Abb. 13: 1). Menší obdélníkové nákončí (rozměry 46 × 40 × 18 cm) se na řemen upevňovalo podobným způsobem (Abb. 13: 2). I ono se však liší od nákončí z Marsum (Abb. 11: 2) a Loon (Abb. 12: 2), neboť je podstatně kratší a žebro v týlové části má umístěné až na samém okraji nákončí. Hrob z Ile de Groix je datován do 2. poloviny 10. století, přičemž je možné, že kování mečových řemenů se do něj dostala se značným časovým odstupem od doby jejich výroby.

Součástí velkého pokladu stříbrných a zlatých předmětů objeveného ve Slemmedal v Norsku bylo mj. bronzové obdélníkové kování, které je na lici opatřeno třemi půlválcovými žebry (Abb. 12: 4). Středové žebro je o něco vyšší než obě krajní, což dává celému kování lehce střechovitý tvar. Předmět byl – stejně jako celý poklad – zatím publikován jen předběžně (Blindheim 1982, 23, fig. 3a; 15), takže neznáme podobu rubní strany, nicméně na základě dostupné fotografie se nezdá, že by se kování upevňovalo pomocí poutek; pravděpodobnější je upevnění pomocí nýtů aplikovaných z rubu, jako tomu bylo u kování z Ile de Groix (Abb. 13: 1, 2). Soudě podle mincí byl poklad uložen někdy po 915/920, ale některé jeho součásti jsou mnohem starší, např. oválná kování pocházející z garnitury s trojlístým kováním vznikla nejpozději kolem poloviny 9. století (Lennartsson 1997/1998, 497, 498, 572, Nr. 102, Taf. 20: 5, 6).

str. 592

Abb. 13. Kování z garnitur typu Marsum. 1, 2 – Ile de Groix (podle Müller-Wille 1978); 3 – Břeclav-Pohansko, hr. 235 (podle Kalousek 1971); 4 – Ljubična nad Zbelovsko Goro (podle Knific 2007).

Můžeme tedy shrnout, že registrovaná kování a garnitury typu Marsum vykazují značnou variabilitu. Nijak nepřekvapuje různorodost použitých výzdobných technik (plastická výzdoba, vruborez, niello, email) a motivů (vegetabilní, animální, geometrické). Kování se k podkladu upevňovala buď jen nýty nebo naopak jen pomocí poutek, jinými slovy se oba druhy upevnění vzájemně nekombinují – na rozdíl např. od garnitur s trojlístým kováním (Abb. 5: 1, 3, 4). Značné jsou také rozdíly v rozměrech: zatímco u kování z Marsum, Loon a Ile de Groix šířka lehce kolísá kolem 3,5 cm²¹, další jsou podstatně užší, mají šířku pouhých 2,1 cm (Ljubična nad Zbelovsko Goro) resp. 2,4 cm (Břeclav-Pohansko); přechodné postavení má kování ze Slemmedal s šířkou 2,9 cm.

Na základě technologie výroby garnitur typu Marsum a jejich rozšíření v rámci Evropy je evidentní, že byly produkovány pouze na území franské říše, a to pochopitelně v různých dílnách. Ke Slovanům (např. na Velkou Moravu) se prakticky nedostaly, a proto zde – na rozdíl od garnitur s trojlístým kováním nebo typu Závada – nebyly ani napodobovány. Ačkoliv z velmi útržkovité pramenné základny je ošidné vyvozovat dalekosáhlé závěry, považuji za možné, že vzhledem k řídkému výskytu garnitur typu Marsum byla jejich výroba omezena na relativně krátký časový úsek (nejspíše někdy během pokročilého 9. století, popř. ještě počátkem 10. století?).

---

¹⁹ Vnějšíkově podobné je také nákončí z hr. 1/94 na slovenské lokalitě Nitra – Hradný kopec (Bednár 2002, Abb. 4: 3, 4). Okrajová žebra na tomto nákončí ovšem nemají pravidelný půlválcový tvar, nýbrž jsou prohnutá a opatřena uprostřed ploškou, jaká se opakuje i uprostřed lící strany nákončí. Jistě jde opět o francký výrobek.

²⁰ Za tuto informaci, stejně jako za sdělení rozměrů obou dochovaných kování, děkuji konzervátorovi muzea D. Perrierovi.

²¹ A to i v rámci téže garnitury, např. kování z Marsum mají šířku 3,2–3,6 cm.

Tímto je u konce hlavní část výkladu věnovaná dnes známým typům mečových závěsů, které byly rozlišeny na základě úplných (nebo takřka úplných) garnitur kování. V následující části se budu zabývat již jen jednotlivými typy kování, u nichž až na výjimky nevíme nic bližšího o vzhledu garnitur, z nichž tato kování pocházejí.

6. Kování typu Rotenkirchen

Jako „typ Rotenkirchen“ pracovně nazývám obdélníková kování zhotovená z bronzu (nebo obecně ze slitiny barevných kovů), která vykazují četné shodné znaky a tvoří tak uzavřenou skupinu artefaktů (Abb. 14). Většina z těchto kování má lehce vyklenutý tvar, a to v podélném i příčném směru; u ostatních je vyklenutí lící strany suplováno zkosením bočních ploch. Na rubu mají pravidelně čtveřici poutek, pomocí nichž se kování upevňovala k podkladu. V rámci sedmi mnou registrovaných exemplářů lze na základě technologie výzdoby rozlišit dvě podskupiny: pět kusů je na lící straně zdobeno vrubořezem a zlacením, zbývající dvě emailem. Kování z hradiště Gaulskopf (Abb. 14: 1) nese na líci výzdobu v podobě hladkého kříže na silně stylizovaném akantovém pozadí provedeném vrubořezem (Best 1997, 172, Abb. 10: 3). Zcela analogické kování,

str. 593

navíc se stejnými rozměry, bylo objeveno na 27 km vzdáleném sídlišti Balhorn (Eggenstein – Westphal 2004, 61, Abb. 1, 3; Eggenstein et al. 2008, 197, Nr. 41); oba kusy byly zjevně vyrobeny v téže dílně. Poměrně nedaleko od těchto dvou lokalit leží sídliště Rotenkirchen, kde bylo nalezeno kování s akantovou výzdobou provedenou zlaceným vrubořezem, okrajové plastické lišty jsou plátovány stříbrem (Abb. 14: 2; Stephan – Werben 1993, 372, Abb. 4: 2). Stejná kombinace výzdobných technik je použita i u exempláře z jihoněmeckého opevněného výšinného sídliště Runder Berg bei Urach (Abb. 14: 3; Koch 1982, 82, Abb. 2: 1). Pátým kovááním s akantovou výzdobou provedenou vrubořezem je kus z Haithabu (Jankuhn 1943, 70, Abb. 27, Taf. 1: n; Wamers 1981, 124, Fl.-Nr. 3, Abb. 12: 3; Lennartsson 1997/1998, 562, Nr. 27, Taf. 6: 6), který je jediným kovááním typu Rotenkirchen nalezeným mimo území karolinské říše. V souladu s vikinskými zvyklostmi bylo toto kování sekundárně upraveno, došlo k odstranění poutek a vyvrtání tří otvorů (srov. pozn. 9). Vedle výzdoby se uvedená kování podobají i svými rozměry: jejich délka se pohybuje v krátkém rozmezí 4,6–5,1 cm, všechny mají jednotnou šířku 2,5–2,6 cm.²²

Dvě kování zdobená emailem pocházejí shodně z východní periferie karolinské říše. Exemplář z raně středověkého sídliště Friesen v severním Bavorsku (Abb. 14: 4) má na líci odlitou výzdobu v podobě dvou ptáčků u stromu života, pozadí je tvořeno žlutým a modrým emailem (Endres 1999/2000, 44, Abb. 46: 1; Wiczorek – Hinz Ed. 2000, 174).²³ U tohoto kování na první pohled zaujme jeho lehce kosodélníkový tvar (*rautenförmig*). Druhé kování bylo nalezeno na hradišti Pfaffstätt (Abb. 14: 5) v Horním Rakousku a nese analogickou výzdobu, i když jamkový email zelené, žluté a modré barvy je zachován hůře (Pollak 2004, 663, 671, Taf. 2: 7). S délkou 4,3 resp. 4 cm jsou obě emailem zdobená kování o něco málo kratší než pětice popsaných kování bronzových. Naopak šířku 2,5 cm s nimi mají zcela shodnou, takže to dělá dojem, jako by šířka kování typu Rotenkirchen byla „standardizovaná“.

Ke kovááním tohoto typu se přimyká mírně vyklenuté stříbrné kování z Haithabu (Abb. 14: 6), které má stejný lehce kosodélníkový tvar jako exemplář z Friesen (Capelle 1968a, 33, 109, Kat.-Nr. 134; Lennartsson 1997/1998, 562, Nr. 26, Taf. 6: 5). Společným znakem je také čtveřice poutek na rubu, která byla sekundárně odstraněna při úpravě kování na sponu. Další znaky kování ukazují, že jeho výrobce znal garnitury typu Marsum a částečně se jimi inspiroval – svědčí o tom výroba ze stříbra, nevýrazná plastická žebra na obou kratších stranách kování, vegetabilní výzdoba v geometrických polích (srov. Abb. 11) i použití niella. Kování z Haithabu však nelze přímo k typu Marsum přiřadit, neboť by muselo mít buď výraznější střešovitý tvar nebo naopak plochý tvar a dvojici průvleček na rubu. Tento exemplář je výmluvným dokladem, že hranice mezi typy garnitur či kování nejsou zcela ostré a jednoznačné (ostatně samotné tyto

²² U kování z Runder Berg nebyly přesné rozměry publikovány, zřejmě bylo o něco širší (cca 3 cm?).

²³ Zcela shodnou výzdobu má obdélníkový předmět nalezený na neznámé lokalitě v Maďarsku, který J. Hampel (1905, II, 388; III, Taf. 281: 6) označuje jako „Bronzefibula“; dále uvádí: „der Dorn fehlt; doch sind die beiden zu seiner Befestigung dienende Leisten erhalten“. Na kresbě (při pohledu z boku) jsou však vyobrazena 2 poutka, které jako součásti spony (tzn. držák jehly a zachycovač) příliš nepůsobí. Jelikož rubní strana není vyobrazena, nelze říci, zda jsou tyto poutka umístěna na jejím okraji nebo v podélné středové ose, popř. zda na rubu nejsou stopy po dalších dvou odstraněných poutkách. Za upozornění na artefakt děkuji M. Schulze-Dörlamm.

typy jsou jen určitou abstrakcí a pomůckou při třídění, jejich význam nelze přeceňovat – již jen z toho důvodu, že jsou definovány na základě relativně nízkého počtu artefaktů).²⁴

Kosodélníková kování se celkem běžně vyskytují v pozdně merovejských mečových závěsech, kde pevně spojovala hlavní a vedlejší řemen (Baumeister 1998, 166, Abb. 6: 1; Vida 2000, 168; Lüppes 2010). Tato kování však byla mnohem kratší (vzhledem ke své šířce) než exempláře z Haithabu a Friesen, takže u těchto dvou nelze analogickou funkci předpokládat.

Uvedený soubor kování dosud nebyl v literatuře celkově zhodnocen, jednotlivé publikace se věnovaly vždy jen jednomu nebo dvěma konkrétním kusům, navíc bez přihlídnutí k širšímu kontextu, z čehož pramení některé diskutabilní závěry. Především je nutné říci, že někteří badatelé si ani nejsou jisti, zda tato kování byla součástí mečového závěsu nebo koňského postroje (Endres 1999/2000, 44; Pollak 2004, 663). Jiní mluví pouze o jejich funkční souvislosti s mečem, ale bez podrobnější argumentace (Stephan – Werben 1993, 372; Best 1997, 172). Tato

str. 594

Abb. 14. Obdélníková kování typu Rotenkirchen: 1 – Gaulskopf (podle Best 1997); 2 – Rotenkirchen (podle Stephan – Werben 1993); 3 – Runder Berg (podle Koch 1982); 4 – Friesen (podle Endres 1999/2000); 5 – Pfaffstätt (podle Pollak 2004); 6 – Haithabu (podle Wamers 1985).
-----

nejistota je celkem pochopitelná, neboť všechna kování typu Rotenkirchen pocházejí ze sídlištních kontextů, neznáme žádná další kování, která se s nimi původně kombinovala. Proto i celkové složení garnitur a jejich rekonstrukce jsou zcela nejasné, takže nám nezbyvá než čekat na objev tohoto typu kování v nálezovém kontextu s lepší vypovídací schopností. Zatím máme k dispozici jedinou indicii o přináležitosti typu Rotenkirchen k závěsu meče, a to jeho silnou podobnost s lehce zalomenými střechovitými kováními. Také čtveřice poutek a jejich rozmístění na rubní straně se objevuje např. u střechovitého kování z Marsum (Abb. 11: 3). Na druhé straně nelze přehlédnout, že kování typu Rotenkirchen jsou podstatně kratší než dnes známá střechovitá kování.

Poutek se týká jedna dezinterpretace, která se v literatuře objevuje. U kování z Gaulskopf (Abb. 14: 1) se uvnitř poutek zachovaly zbytky železných nýtů či tyčinek, které měly zjevně zabránit odpadení kování od řemene (srov. Abb. 13: 4). G. Eggenstein a H. H. Westphal (2004, 61) se domnívali, že „eine solche Konstruktion lässt es zu, den Beschlag, etwa entlang eines Riemens, zu verschieben“. Z rozestupu mezi poutky (1,9 cm v případě kování z Gaulskopf resp. 1,6 cm u exempláře z Balhorn) usoudili, že stejná byla i šířka řemene, který se mezi poutky posunoval. Neuvádějí však, jaký by to mělo mít důvod. Stejný názor vyslovili již H.-G. Stephan a U. Werben (1993, 372) při analýze kování z Rotenkirchen, u něhož je mezi poutky prostor pro řemen (vlastně spíše řemínek) široký pouhých 1,0–1,1 cm, což samo o sobě dostatečně prokazuje absurditu tohoto nápadu. U raně středověkých kování (západoevropských, byzantských i velkomoravských) poutka nikdy nesloužila k nějakému „posunování“, ale vždy byla stabilně upevněna v dírkách řemene. Šířka řemene pak byla o něco větší nebo přibližně stejná jako šířka samotného kování (Ungermaier 2002, 102; Chajredinova 2010, 73, Abb. 7). Není nejmenší důvod se domnívat, že by tomu v případě kování typu Rotenkirchen mělo být jinak.

Nepočtené názory na datování těchto kování se zatím opíraly buď o letný stylový rozbor výzdoby (Stephan – Werben 1993, 372), popř. se dalo vycházet z rámcového datování lokalit (popř. příslušné chronologické fáze osídlení) do 9.–10. století (Pfaffstätt, Friesen). Osobně se domnívám, že kování typu Rotenkirchen patří v rámci zde zpracovaných garnitur spíše k relativně mladším, mohla by být zhruba současná s garniturami typu Marsum. Vede mě k tomu vzájemná podobnost ve tvaru kování, sporadický výskyt emailové výzdoby

---

²⁴ Je dost dobře možné, že navržená definice typu Rotenkirchen se v budoucnu ukáže jako příliš úzká a pod vlivem dalších nálezů ji bude žádoucí rozšířit. Svědčilo by o tom železná obdélníková kování z Balhorn, které je lehce konvexně vyklenuté v podélném i příčném směru, na lící straně je zdobeno dvěma křížovými pletenci (*Flechtkreuz*) provedenými tauzií. K řemenu nebylo upevněno pomocí poutek na rubu, ale čtyřmi nýty umístěnými v rozích (Eggenstein et al. Hrsg. 2008, 170, Nr. 19). Kromě svého tvaru se s kováními typu Rotenkirchen shoduje i rozměry (5,5 × 2,5 cm), naopak zjištěné rozdíly (tauzie, nýty v rozích) nemusejí být nijak závažné, neboť jsou dány použitím odlišného materiálu (železná kování nikdy nemají poutka, protože se nevyráběla odléváním jako bronzová apod.); funkční použití tohoto kusu bylo jistě stejné jako u bronzových kování typu Rotenkirchen (Eggenstein 2008, 130).

v obou typech²⁵, ale i jejich shodné rozšíření, které se víceméně omezuje na území karolinské říše (Abb. 19). Naopak z území Velké Moravy dosud neregistrujeme jediný kus kování typu Rotenkirchen, což jistě není dáno neuspokojivým stavem

str. 595

výzkumu. V tomto konstatujeme příznačnou shodu s rozšířením památek stylové skupiny VI podle M. Lennartsson (1997/1998, 536, Karte 7), které patří do 2. poloviny 9. století, a jejíž součástí jsou ostatně garnitury z Marsum a Loon: také památky s tímto druhem vegetabilní výzdoby na území východně od hranic franské říše zcela chybějí. Dosud nevíme, z jakých důvodů v této době na Velkou Moravu přestaly proudit karolinské importy, zatímco kování z 1. poloviny 9. století jsou zde zastoupena relativně početně (Lennartsson 1997/1998, 536, 539, Anm. 219, Karte 2–4). Jako možné příčiny uvádí citovaná badatelka válečné konflikty mezi oběma státy (ty však jistě neznamenaly konec diplomatických jednání a vzájemných styků vůbec), dále „expadierende Eigenproduktion, gepaart mit abnehmender Intensität des Austausches von bestimmten Kulturgütern“. Ji také zvažovaný úbytek milodarů v hrobech vlivem pokračující christianizace nepřipadá příliš v úvahu, neboť alespoň na Moravě se ve 2. polovině 9. století stále s milodary pohřbívalo. Určitým přelomem by měl být spíše až počátek 10. století, kdy byla zničena jihomoravská centrální hradiště, kde se u kostelů do té doby koncentrovaly bohaté mužské hroby se zbraněmi a součástmi vojenské výstroje.

7. Ostatní jednotlivě nalezená kování

Kromě výše vyčleněných typů garnitur a kování se v raně středověkém materiálu setkáváme s množstvím dalších kování, která se závěsem meče jistě nebo pravděpodobně souvisejí. V naprosté většině jde o jednotlivé nálezy ze sídlištního prostředí, takže nedokážeme říci, jaké bylo původní složení dané garnitury. Za současného stavu bádání tato kování nijak nepřispívají k typologii mečových závěsů, nicméně nelze vyloučit, že postupně – po publikování dalších nálezů – se z této dosud nediferencované skupiny podaří vyčlenit další typy garnitur nebo alespoň úžeji vymezené typy kování (např. na základě specifického tvaru, výzdoby apod.). Zatím je můžeme v zásadě rozdělit podle toho, zda v dosud analyzovaných garniturách mají nebo nemají funkční analogie.

Především ze střední Evropy pochází nepočtený soubor střečovitých kování, nalezených na raně středověkých hradištích, z nich je každé z hlediska tvaru unikátem. Jelikož střečovitá kování tvoří součást více typů garnitur (Tab. 1), bez dalších nálezů souvisejících kování je nedovedeme k žádnému konkrétnímu typu garnitury přiřadit. Již kolem roku 1930 bylo na předhradí hradiště Ehinger Berg v Bavorsku nalezeno bronzové střečovité kování (Abb. 15: 4), ovšem ještě A. Berger (1994, 73, 108, Taf. 71: 9) pro ně nenašel – s výjimkou střečovitého kování z Ile de Groix (Abb. 13: 1) – „im Raum zwischen London und Budapest“ žádnou analogii. Z Christenberg bei Münchhausen publikoval nedávno A. Thiedmann (2005) dvě železná střečovitá kování. Menší z nich (Abb. 15: 1) se až na detaily (např. nýt místo poutka na koncích rubové strany apod.) tvarem i velikostí podobá exempláři z Ehinger Berg; druhé, větší kování (Abb. 15: 2) má značně neobvyklý tvar ramen, který nejvíce připomíná šarnýřové kování ze Závady (Abb. 8: 5). Oběma kováními z Christenberg je společné to, že velmi věrně imitují dvoudílná šarnýřová kování, což se projevuje přítomností samostatně zhotovené „průvlečky“ uprostřed, ta zde však již nemá žádné funkční opodstatnění (srov. Abb. 8: 1). Z toho vyplývá, že jejich výrobce se musel přímo setkat s mečovým závěsem, který šarnýřové kování obsahoval. Za současného stavu bádání známe taková kování jen z garnitur typu Závada, nemusí to ale nutně znamenat, že ze stejného typu garnitury pochází i dvojice kování z Christenberg. Jak vyplývá z výkladu výše, z jádra karolinské říše zatím šarnýřová kování víceméně chybějí. O to významnější je, že A. Thiedmann (2005, 426, Abb. 5) upozornil na dosud nepublikovaný kus z Hasenburg bei Haynrode (Durynsko), zhotovený z pozlaceného bronz, který vykazuje společné znaky s oběma kováními z Christenberg. U exempláře z Hasenburg však zarážejí jeho malé rozměry, zvláště jeho šířka, která ani zdaleka nedosahuje 1 cm. Nabízí se otázka, nakolik mohlo tak drobné kování plnit praktickou funkci v závěsu meče, popř. jak velké zatížení mohlo vydržet.²⁶

²⁵ Určitou indicií je i přechodné postavení kosodélníkového kování z Haithabu (viz výše; Abb. 14: 6) na pomezí mezi typy Marsum a Rotenkirchen.

²⁶ Rubová strana kování není v citované publikaci vyobrazena, nicméně její velmi omezená plocha nenabízí na každém rameni více prostoru než na jediný nýt či poutko, což příliš spolehlivé upevnění k podkladu nezaručuje.

Na slovenském hradišti Bojná I bylo nalezeno – kromě již výše zmíněného šarnýřového kování – ještě několik střechovitých kování. Jedno, dosud nepublikované, má masivní obdélníkový tvar a je zdobeno pouze plastickou geometrickou výzdobou, jeho středové příčné žebro také imituje průvlečku. Další exemplář má obdélníková ramena zdobená geometrickou stříbrnou tauzií (*Tannenzweigmuster*), přičemž tato ramena jsou spojena neobvykle zúženým spojovacím článkem (Abb. 15: 5; Pieta – Ruttkay 2006, Abb. 6: 5). Konečně lze zmínit ještě střechovité kování z dánské lokality Dejbjerg (Abb. 15: 3), které je zhotoveno ze stříbra;

str. 596

Abb. 15. Jednotlivé nálezy střechovitých kování (bez dalších součástí mečových garnitur). 1, 2 – Christenberg bei Münchenhausen (podle Thiedmann 2005); 3 – Dejbjerg (podle Wamers 1981); 4 – Ehinger Berg (podle Berger 1994); 5 – Bojná I (podle Pieta – Ruttkay 2006).
-----

vzhledem k provedení vegetabilní výzdoby na líci je evidentně karolinské provenience. Na rozdíl od jiných právě popsaných kusů se toto kování připevňovalo k podkladu pomocí řady nýtů na obou kratších stranách (Wamers 1981, 124, Fl.-Nr. 8, Abb. 10: 2; 1985, Taf. 46: 1), podobně jako je tomu např. u střechovitého kování z Marsum (Abb. 11: 3). Celkově je vidět, že popsaná střechovitá kování tvoří značně heterogenní skupinu z hlediska tvaru, materiálu, výzdoby i rozměrů (menší kování z Christenberg má šířku jen 1,1 cm, naopak s 3,4 cm je nejširší exemplář z Dejbjerg).

Podobně variabilní jsou také jednotlivě nalezená kování s průvlečkou na rubu, která můžeme – právě na základě průvlečky – spolehlivě určit jako součást mečových závěsů. Zatím jim v bádání nebyla věnována větší pozornost. Ze západní Evropy uveďme dvě již dávno publikovaná kování karolinského původu, zhotovená z barevných kovů. Ploché mosazné kování z Weltwitz (Abb. 16: 1) je zdobeno dvěma stylizovanými zvířecími figurami (lvi?; Neumann 1964, 236, Anm. 49, Abb. 4). Bronzové kování z Dorestad (Abb. 16: 2) je opatřeno plastickým výstupkem ve tvaru trojbokého komolého jehlanu, užší část je vytvarována do podoby zvířecí hlavy (Roes 1965, 22, Abb. 13, Taf. IV: 35). Oběma těmto kusům je – kromě zvířecí ornamentiky – společný výrazně asymetrický tvar (myšleno vzhledem ke středové příčné ose), na rozdíl např. od víceméně souměrných kování s průvlečkou z Kolína (Abb. 5: 4) nebo Biskupija-Crkvina hr. 6 (Abb. 4: 5), patřících do garnitur s trojlístým kováním.²⁷

Také z území bývalého Československa jsou známa jednotlivě nalezená kování s průvlečkou, jde však o méně honosné předměty vyrobené ze železa a opatřené jen geometrickou výzdobou. Nejjednodušeji provedený je železný exemplář z jižního předhradí Břeclavi-Pohanska, opatřený jen hladkým oválným výstupkem na líci, který kryje nýt na rubové straně (Abb. 16: 6; Vignatiová 1993, Abb. 3: 5). Kování z hradiště Hradec

str. 597

Abb. 16. Jednotlivé nálezy kování s průvlečkou na rubu. 1 – Weltwitz (podle Neumann 1964); 2 – Dorestad (podle Roes 1965); 3–5 – Bojná I (podle Pieta – Ruttkay 2006); 6 – Břeclav-Pohansko (podle Vignatiová 1993); 7 – Hradec nad Jizerou (podle Kaván 1967).

---

²⁷ Až po odevzdání textu do tisku byl publikován Schwertgurtbeslag mit rückseitigem Riemendurchzug z masivního zlata, který pochází z jedné švýcarské soukromé sbírky (místo nálezu není známo). M. Trier (2010, 801) jej srovnává s Knopfriemzungen kleineren oder gedrungenen Formats, z čehož vyplývá návrh datace tohoto kování před polovinu 8. století. To je podle mého názoru málo přesvědčivé, neboť koncový výstupek (Fortsatz) ve tvaru lvi hlavy (Trier 2010, Abb. 1) vyčnívá z obrysu kování jen velmi nevýrazně. Ani další kování opatřená výstupkem na jednom konci (Abb. 16: 1, 2) nemají s Knopfriemzungen nic společného; jedinou výjimkou je garnitura z Biskupija-Crkvina, hr. 6 (Abb. 4: 1, 3–5). „Švýcarské“ kování svým tvarem (odhlédneme-li od honosné výzdoby) mnohem více připomíná ploténky kování, která jsou datována rámcově do 9. století (Abb. 8: 4–6; 15: 2). Proto nesdílím ani názor, že by zlaté kování bylo původně součástí garnitury čítající celkem 7 kování, která stála v tradici pozdně merovejských garnitur (Trier 2010, 804, 807, Anm. 55, Abb. 5).

nad Jizerou je zdobeno rýhami a vybijenými půlobloučky (Abb. 16: 7; Kaván 1967, 153, Abb. 17), stejně jako lehce lichoběžníkové kování z Bojné I (Abb. 16: 5; Pieta – Ruttkay 2006, Abb. 6: 1). Kromě něj pochází z tohoto slovenského hradiště ještě obdélníkové železné kování (Abb. 16: 3), zdobené tentokrát tauzií, k němuž patří další kování bez průvlečky (Abb. 16: 4; Pieta – Ruttkay 2006, Abb. 1: 6). Obě tato kování se k podkladu upevňovala pomocí poutek, na rozdíl od ostatních zde popsanych, která byla k řemenu přímo přinýtována. U kování bez průvlečky (Abb. 16: 4) jsou poutka rozmístěna jen na větší polovině rubní strany, zbylá část je prázdná – tedy stejně jako např. u menšího oválného kování z Kolína (Abb. 5: 3) nebo San Vincenzo al Volturno (Abb. 3: 1). Byla by to indicie, že tato dvě kování z Bojné mohla původně tvořit součást garnitury s trojlístým kováním, přičemž toto by muselo mít kolmo ukončená ramena (srov. Abb. 6: 2; 7: 4). Každopádně u těchto jednoduše zdobených železných kování z Česka a Slovenska lze předpokládat, že jde o místní výrobky. Od dvou zmíněných karolinských exemplářů (Abb. 16: 1, 2) se kromě použitého materiálu a výzdoby liší i svým jednoduchým geometrickým tvarem.

Vedle právě popsaných kování, u nichž jsme schopni identifikovat jejich protějšky v dobře známých typech mečových závěsů, se objevují také kování, k jejichž funkčnímu zařazení zatím chybějí přímé doklady. Jako příklad lze uvést různorodou skupinu oválných kování, která jsou v literatuře často označována jako součásti mečových závěsů, ovšem bez bližšího zdůvodnění. Všechna jsou karolinské provenience, ale liší se tvarem, velikostí, výzdobou i způsobem upevnění k podkladu. V zásadě je lze rozdělit na kování symetrická a asymetrická vzhledem k příčné středové ose.

Symetrická kování se k podkladu upevňovala pomocí poutek nebo nýtů, na rozdíl od kování z garnitur s trojlístým kováním se oba způsoby upevnění na jednom kování vzájemně nekombinují. Oválné kování s vegetabilní výzdobou z Haithabu (Wamers 1981, 124, Fl.-Nr. 6, Abb. 10: 3) má na rubu čtveřici pravidelně rozmístěných poutek, tímto znakem se přimyká ke kováním typu Rotenkirchen. Naproti tomu kus ze Spannarp ve Švédsku (Wamers 1981, 125, Fl.-Nr. 19, Abb. 11: 3) má dokonce šest poutek, rozmístěných podél delších stran kování, takže jej nelze jednoduše přiřadit ke garniturám s trojlístým kováním (srov. Wamers 1981, 104), jejichž oválná kování přímo nasedala na řemen jen částí své rubové plochy (Abb. 5: 3). Další symetrická kování, která všechna pocházejí výhradně z území karolinské říše, byla

str. 598

k řemenu přinýtována. Oválné kování zdobené geometrickým vrubořezem z Karlburg – villa (Abb. 17: 2; Ettl 2001, Taf. 86: 17) má v delší ose dva otvory pro (dnes chybějící) nýty, přičemž otvory byly zřejmě vyvrtány již při výrobě kování. Mezi oválnými kováními je dosud unikátní exemplář z Mautern an der Donau (Abb. 17: 1), a to pro svůj nezvykle protáhlý tvar (rozměry 6,8 × 1,9 cm). Podle vyjádření E. Szameita (ústní sdělení) je to „ein unfertiger »Rohling«; er wurde zwar an der Vorderseite schon feuervergoldet, aber seine Öffnungen für die Nietstifte sind noch geschlossen und nicht gebohrt. Die Rückseite ist fast völlig glatt, zeigt nur wenige Feilspuren.“ Z toho by vyplývalo, že tento nehotový výrobek nebyl nikdy připevněn k řemenu, v protikladu k tomu však stojí údaj, že pochází z rozrušeného kostrového hrobu (Friesinger 1971–1974, 50, Taf. 6). Každopádně výrobce počítal s tím, že nýty budou vystupovat na lící stranu kování, kde byly umístěny v jeho podélné ose, stejně jako u kusu z Karlburg – villa (Abb. 17: 2). Naopak u kování z Fulda (Werner 1969, 498, Taf. 26: b) jsou dva nýty v podélné ose aplikovány z rubu, takže nezasahují rušivě do výzdoby na lící straně.

Druhou skupinu tvoří oválná kování lehce asymetrického tvaru (myšleno vzhledem k příčné ose, tzn. maximální šířka kování se nenachází uprostřed, ale je posunuta k jednomu konci kování). To je znak, který se vyskytuje u oválných kování prokazatelně patřících do garnitur s trojlístým kováním (srov. Abb. 5: 3, 4). Z dolnorakouské lokality Ringelsdorf je známo jedno takové úplné oválné kování (Abb. 17: 5) a polovina dalšího (Abb. 17: 4). Obě jsou zdobena stejnou stylizovanou vegetabilní výzdobou, takže zjevně pocházejí z téže dílny (Stuppner 1989, Abb. 1421; 1990b, 262, Abb. 1266). Jsou jim společné také malé rozměry (mají stejnou šířku, pouhé 2 cm) a především neobvyklý způsob upevnění – u každého z nich se na rubu dochoval jen jeden nýt, což je nezvykle málo.²⁸ Z nepříliš vzdáleného Enzersfeld (Abb. 17: 3) pochází další lehce asymetrické kování, které je na lící straně rozděleno na dvě nestejně velké poloviny (vyplněné taktéž stylizovanou vegetabilní výzdobou), což je znak typický opět pro oválná kování z garnitur s trojlístým kováním (u nich je to výsledek umístění příčné řady nýtů – Abb. 5: 3). Přitom i exemplář z Enzersfeld je značně drobný (má šířku pouhých 1,7 cm) a na rubu se údajně nachází jediný původní nýt; dodatečně sem

²⁸ Tři resp. čtyři otvory po obvodu obou kování byly provrtány až sekundárně.

byl vsazen „Eisenstift“ (poutko?), který také může pocházet ještě z doby primárního použití kování v mečovém závěsu (Stuppner 1991, Abb. 1104). Je tedy silně pravděpodobné, že popsaná asymetrická kování opravdu patří ke zmíněnému typu garnitury. Ostatně existuje několik menších trojlístých kování, která mají také na rubu každého ramene jen jedno poutko (např. Wamers 1981, Abb. 7: 3) nebo nýt (Capelle 1970, 9, Abb. 1: 1b; Eggenstein et al. 2008, 169, Nr. 17), i když je opět otázkou, jak velké zatížení mohla takto připevněná kování unést.

8. Závěr

Závěsy mečů, které můžeme přibližně datovat do 9. a 10. století, měly poměrně různorodou podobu – platí to nejen o konstrukci použitých kování, ale i o jejich tvaru, velikosti a výzdobě. Z hlediska složení mečových garnitur se dosud podařilo vyčlenit tři hlavní typy: garnitury s trojlístým kováním (Abb. 3–7), typ Závada (Abb. 8, 9) a typ Marsum (Abb. 11–13). U těchto typů garnitur máme celkem uspokojivou představu, z jakých kování se skládaly (Tab. 1). Nově získaným poznatkem je to, že některé typy kování (např. s jednou průvlečkou na rubu, střechovité kování) se objevují v různých typech garnitur současně, kde musely plnit stejnou funkci. Z toho lze usuzovat, že způsob vedení řemenů byl u všech tří typů garnitur přibližně shodný: závěs meče se skládal z hlavního řemene obtočeného kolem pasu a z vedlejšího řemene, který sloužil k zabezpečení náklonu pochvy v šikmé poloze. K témuž závěru směřuje i poznatek, že i vizuálně na první pohled zcela odlišná kování mohla někdy plnit stejný účel – příkladem jsou trojlísté kování (Abb. 3: 2; 4: 1) a obdélníkové kování se dvěma průvlečkami na rubu (Abb. 11: 1; 12: 1), která nepochybně resp. s vysokou pravděpodobností sloužila jako rozdělovač řemenů. Zjištěné shody mezi kováními z různých typů garnitur by bylo žádoucí využít při dalších úvahách o rekonstrukci celkového vzhledu závěsů, tzn. nesnažit se o izolovanou rekonstrukci jednoho typu garnitury bez přihlídnutí k ostatním typům.

Již v úvodu byl konstatován značně nepříznivý stav pramenné základny, kdy víceméně kompletních garnitur je k dispozici jen velmi málo; značnou část nálezového fondu tvoří ojediněle nalezená kování (Abb. 15–17), u nichž většinou nelze určit, z jakého typu garnitury pocházejí. Ucelenější garnitury pocházejí převážně z hrobů a pokladů, které jsou až na nepočtené výjimky nalézány v okrajových oblastech Francké říše nebo za jejími hranicemi v oblastech osídlených Slovany nebo Vikingy. Nicméně ani nálezy z oblastí osídlených těmito dvěma etnickými skupinami

str. 599

Abb. 17. Jednotlivé nálezy oválných kování. 1 – Mautern (podle Friesinger 1971–1974); 2 – Karlburg – villa (podle Ettl 2001); 3 – Enzersfeld (podle Stuppner 1991); 4, 5 – Ringelsdorf (podle Stuppner 1989; 1990).
-----

nemohou nepříznivou nálezovou situaci zvrátit, neboť třeba garnitury typu Marsum pronikly mimo území karolinské říše jen minimálně. Na druhé straně garnitury s trojlístými kováními nebo typu Závada se z území ovládaných Franky šířily do sousedních oblastí, především ke Slovanům (Velká Morava, Chorvatsko), kteří je přejímali a napodobovali. Na základě nálezů z Mikulčic byly rozpoznány dvě nové varianty garnitury s trojlístým kováním, z nichž především varianta C by snad mohla být výsledkem tvořivého rozvíjení karolinské předlohy (tzn. varianta A).

Chronologie jednotlivých typů garnitur je dosud značně nejasná, spolehlivěji jsme zatím schopni datovat jen konkrétní honosně zdobené artefakty popř. kování pocházející z pokladů s mincemi. Nicméně je pravděpodobné, že přinejmenším po část 9. století existovaly všechny tři hlavní typy garnitur souběžně. Do 10. století je řazeno jen minimum kování, to však může být spíše odraz současného stavu bádání než reálné situace. Širší význam mečových kování a garnitur je tak zatím jiný než chronologický: více či méně bohatě zdobená kování sloužila mj. k tomu, aby demonstrovala vysoké společenské postavení svého majitele. Zvláště na území Francké říše takové nálezy v prostředí hradů a sídlišť patří k nemnoha dokladům přítomnosti světské elity. I zdánlivě prostá železná a nezdobená mečová kování, která je možné v mase železných předmětů ze sídlištního prostředí snadno přehlédnout, představují významné svědectví o pobytu bojovníků, kteří byli vybaveni nejúčinnější raně středověkou zbraní pro boj z blízka.

Fundliste

A) Garnitury typu Závada

Do tohoto seznamu byly zařazeny i neúplné garnitury popř. jednotlivá kování, která z garnitur typu Závada se značnou pravděpodobností pocházejí – tyto nálezy jsou označeny hvězdičkou (*). Jelikož mnoho artefaktů je publikováno v neněmecky psané literatuře, je připojen i jejich stručný popis.

1. Hamm-Westhafen, Grab 399 (Nordrhein-Westfalen): kostra zcela zetlela, na dně hrobové jámy meč, asi 5 cm pod příčkou se po obou stranách čepele nacházelo jedno kování se stříbrnými nýty a asi 40 cm pod příčkou byla k čepeli přikorodována průvlečka s prodlouženým krčkem; součástí mečového závěsu byla ještě přezka a jazykovité nákončí; předběžná publikace: Cichy 2008, I, 55; II, Taf. 61: 4–7.

2. Libice nad Cidlinou, Vorburg, Obj. 80/81 (Bez. Nymburk, Tschechien): podlouhlé železné kování lehce konvexního tvaru, hladký rub se 3 nýty; líc s plastickou výzdobou: uprostřed je příčné žebro se dvěma řadami drobných kruhových důlků, po obou stranách žebra je žlábek s řadou půlměsíčkových vrypů; obě ramena mají stejný dekor v podobě tří výrazných vypulín s nezřetelnou (raženou?) výzdobou na povrchu, mezi vypulínami úzká plastická žebra ve tvaru písmene Y; dk. asi 5,8 cm (Abb. 10: 1); Princová-Justová 1997, 105, Abb. 1: 5; Metlička – Profantová 1997/1998, Abb. 2: 3.

3. Rajhradice, Grab 54 (Bez. Brno-venkov, Tschechien): muž, železné ostruhy, nůž a souprava železných kování: vně pravého lokte neúplná průvlečka s prodlouženým krčkem, většina rámečku (*Öse*) chybí, zach. dk. 7,4 cm (Abb. 9: 3); u pasu vpravo: jazykovité nákončí se třemi nýty v týlu a s rozštěpem za rubní straně pro upevnění konce řemene, rozm. 4 × 2,5 cm (Abb. 9: 1); kování stejného tvaru, ale bez nýtů a rozštěpu, rozměry 4,1 × 2,5 cm (Abb. 9: 2); dvoudílné kování se šarnýřem, rozměry 6,8 × 2,4 cm (Abb. 9: 4); kování nesou shodnou výzdobu v podobě plastického kruhového výstupku na povrchu členěného čtyřmi vybíjenými půlobloučky; Staňa 2006, 144, Abb. 53: 1–4.

4. Rajhradice, Grab 71: muž, železné ostruhy, nůž, meč typu Y, na vnitřní straně levého lokte (tzn. u rukojeti meče) souprava železných kování: podlouhlé střešovitě kování se zaoblenými rameny, uprostřed dva příčné žlábků vždy pro 4 nýty podložené bronzovým plíškem, stopy po dalších nýtech jsou také na koncích ramen (zřejmě na rubní straně), rozm. 5,4 × 2,6 cm (Abb. 9: 7);

str. 600

neúplná průvlečka s prodlouženým krčkem, jazykovitá ploténka se 4 nýty podloženými bronzovým plíškem, před konzervací s oválným rámečkem, pův. dk. 6,9 cm, zach. dk. 4,8 cm, š. ploténky 2,6 cm (Abb. 9: 6); neúplné jazykovité kování (nákončí?), původně asi 5 nýtů v týlu, zach. rozm. 2,9 × 2,4 cm (Abb. 9: 5); Staňa 2006, 145, Abb. 54: 5–7.

5. Břeclav-Pohansko, jižní předhradí, Obj. 374 (Bez. Břeclav, Tschechien): železné šarnýřové kování, obě poloviny jsou vždy dvěma příčnými žlábků rozděleny na tři plasticky vyvýšená pole (u některých polí se zachovalo jejich předělení příčnou rýhou); rubní strana hladká, nýty se nedochovaly; dk. 7,5 cm, š. ramen 1,8 cm; nákončí s odlomeným týlem, s podobným utvářením lící strany (rozdělena příčným žlábkem na dvě nestejně poloviny, větší pole předěleno příčnou rýhou), zach. dk. 2,8 cm, š. 1,8 cm; Vignatiová 1992, 82, Taf. 137: 3, 6.

6. Závada, Grab 23 (Bez. Topoľčany, Slowakei): porušený kostrový pohřeb muže, původně zřejmě v poloze nznak; nůž, ostruha, meč typu X a souprava kování mečového závěsu (vše ze železa): průvlečka s prodlouženým krčkem, rozm. 8,6 × 2,3 cm (Abb. 8: 4); podlouhlé šarnýřové kování s hladkou průvlečkou kryjící šarnýř, rozm. 9 × 2,5 cm (Abb. 8: 5); nákončí, rozm. 4,2 × 2,5 cm (Abb. 8: 6); kování opatřena výzdobou v podobě šestice hladkých kruhových Scheinnieten, mezi nimi vybíjené kroužky; upevněna k řemeni řadou tří nýtů podložených měděným plíškem a jedním nýtem na opačném konci na rubní straně; Bialeková 1982, 132, 149, Abb. 10: 23; 13; 14.

7. Bojná I (Bez. Topoľčany, Slowakei), nález z areálu hradiště; železné šarnýřové kování s rameny zdobenými vybíjenými půlobloučky a s vroubkovaným okrajem, šarnýř překryt průvlečkou se štítkem zdobeným dvěma kruhovými výstupky s vybíjeným bodem uprostřed; rozm. asi 7 × 2,4 cm; Pieta – Ruttkay 2006, Abb. 6: 17.

8. Gradišče nad Bašljem (Gde. Preddvor, Slowenien): souprava tří železných kování, vždy se stejnou plastickou výzdobou (hladká lišta ve tvaru písmene „Y“ se zvířecí hlavou na koncích, mezi rameny lišty jsou vypuliny s plasticky členěným povrchem) a vždy se třemi nýty podloženými měděným plíškem: obdélné

nákončí, rozm. $2,9 \times 2,4$ cm; průvlečka s prodlouženým krčkem a obdélnou ploténkou, $7,1 \times 2,4$ cm; polovina šarnýřového kování, $3,4 \times 2,4$ cm; Bitenc – Knific 2001, 97, Nr. 317, Abb. 317 unten.

9. Gradišče nad Bašljem: souprava tří železných kování, vždy se stejnou plastickou výzdobou (dvě hladké křížící se lišty se zvířecí hlavou na každém konci, mezi rameny lišt jsou vypnuliny s plasticky členěným povrchem, snad stylizované lidské masky?) a se stejným upevněním k řemeni (řada tří nýtů, další nýt je na konci kování na rubní straně): obdélné šarnýřové kování, šarnýř je krytý průvlečkou s obdélníkovým štítkem s plastickou výzdobou v podobě do sebe vložených čtverců, rozm. $9,7 \times 3,2$ cm (Abb. 8: 1); obdélné kování s průvlečkou na rubu, $5,05 \times 2,8$ cm (Abb. 8: 3); průvlečka s prodlouženým krčkem, $7,9 \times 2,9$ cm (Abb. 8: 2); Knific 1999, 65, Abb. 9: a-c; Bitenc – Knific 2001, 98, Nr. 320, Abb. 320 oben.

10. Gradišče nad Bašljem: souprava tří železných kování se stejnou výzdobou (příčná plastická žebra, žlábků mezi nimi jsou vyplněny vybíjenými body), zbývající plocha kování má srdcovitý tvar, na lící stranu kování nevyčnívají žádné nýty, rub nevyobrazěn; krátké obdélníkové kování s průvlečkou na rubu, rozm. $3,1 \times 2,5$ cm; nákončí, $2,7 \times 2,5$ cm; průvlečka s prodlouženým krčkem, Ōse má taktéž srdcovitý tvar, $6,5 \times 3,5$ cm; Bitenc – Knific 2001, 98, Nr. 320, Abb. 320 unten.

*11. Gradišče nad Bašljem: železné střešovitě kování s výrazným příčným žebrem půlválcového tvaru, po obou stranách žebra je žlábek – vždy se 4 nýty s postříbřenými hlavičkami; ramena jazykovitého tvaru jsou zdobena stylizovaným vegetabilním motivem provedeným měděnou tauzií, rozm. $7,8 \times 2,55$ cm; stejně zdobené jazykovité nákončí se 4 nýty, rozm. $3,9 \times 2,5$ cm; Bitenc – Knific 2001, 98, Nr. 321, Abb. 321 oben.

*12. Gradišče nad Bašljem: železné střešovitě kování, uprostřed dvojité příčné plastické hladké žebro, po obou stranách žlábků vždy se 4 nýty; ramena mají jazykovitý tvar se zvlněným okrajem, na líci zdobena plasticky provedenou rozetou; rozm. $5,6 \times 2$ cm; stejně zdobené jazykovité kování s průvlečkou na rubu, rozm. $3,1 \times 2,3$ cm; Bitenc – Knific 2001, 98, Kat.-Nr. 321, Abb. 321 unten.

B) Samostatně nalezené průvlečky s prodlouženým krčkem (PPK), u nichž buď nelze zjistit jejich původní funkci, nebo byly součástí koňského postroje

13. Sugny – Tchesté de la Rotche (Gde. Vresse-sur-Semois, Provincie Namur, Belgie): 1 PPK, bronz?, dk. asi 7,6 cm; datováno do 1. poloviny 11. století, ale hrad existoval již v karolinském období; Matthys 1991, 255, fig. 21.

14. Elisenhof (Gde. Tönning, Kr. Nordfriesland, Schleswig-Holstein), sídliště: 2 PPK, železo, dk. 11 resp. 8,7 cm (neúplný kus); Westphalen 1999, 175, Taf. 32: 10, 11.

15. Starigrad/Oldenburg (Kr. Ostholstein, Schleswig-Holstein), hradiště: 1 PPK, železo, dk. asi 6,2 cm; Gabriel 1988, 120, Abb. 5: 8.

16. Duesminde (Gde. Vejleby, ostrov Lolland, Dánsko): poklad, 3 neúplné PPK, pozlacené stříbro, akantová výzdoba; Wamers 2005a, 134, Kat.-Nr. 36d.1, Abb. S. 134 rechts.

17. Ralswiek (Lkr. Rügen, Mecklenburg-Vorpommern), hradiště: 1 PPK, železo, pocínováno, dk. 12,4 cm; Herrmann 2005, 118, Abb. 124: a.

18. Teterow (Lkr. Güstrow, Mecklenburg-Vorpommern), hradiště: 1 PPK, železo, dk. asi 6,1 cm; Unverzagt – Schuldt 1963, 110, Taf. 36: e.

19. Karlburg – villa (Gde. Karlstadt, Lkr. Main-Spessart, Bayern), sídliště: 3 PPK, železo, dk. 4,6 cm, 5,6 cm

str. 601

Abb. 18. Rozšíření garnitur typu Závada (plný kroužek nebo s tečkou) a průvleček s prodlouženým krčkem (prázdný kroužek), které byly nalezeny buď samostatně nebo tvořily součást koňského postroje. Číslo lokalit odpovídají číslování ve Fundliste. Grafika. Computergraphik P. Dresler.
-----

str. 602

Abb. 19. Rozšíření garnitur nebo jednotlivých kování typu Marsum (prázdný kroužek) a obdélníkových kování typu Rotenkirchen (plný kroužek). Lokality: 1. Ile de Groix, 2. Slemmedal, 3. Loon, 4. Marsum, 5.

Břeclav-Pohansko, 6. Ljubična nad Zbelovsko Goro, 7. Haithabu, 8. Balhorn, 9. Rotenkirchen, 10. Gaulskopf, 11. Friesen, 12. Runder Berg bei Urach, 13. Pfaffstätt. Grafika P. Dresler.

-----

a 6,1 cm; Ettel 2001, Taf. 75: 10; 86: 20; 95: 18; Eggenstein et al. 2008, 187, Nr. 36.5–7.

20. Wirbenz, Grab 30 (Gde. Speichersdorf, Lkr. Bayreuth, Bayern): muž se sekerou, přezkou, nákončí; v páncvi 1 PPK, železo, dk. 7,5 cm; Haberstroh 2004, 72, 111, Taf. 7: 14.

21. Runder Berg (Gde. Bad Urach, Lkr. Reutlingen, Baden-Württemberg): 3 PPK, železo, dk. 4,8 cm (s příčným rýhováním rámečku), 6,8 cm; Christlein 1974, 26, Taf. 14: 21; Koch 1984, 94, Abb. 11; 1991, 64, Taf. 20: 5.

22. Mangolding (Gde. Mintraching, Lkr. Regensburg, Bayern), ojedinělý nález: 1 PPK, železo, rámeček zdoben příčným rýhováním; Fischer 1983, 337, Abb. 30: 14

23. řeka Saane, Gde. Dicki (Bez. Laupen, Kanton Bern, Švýcarsko), ojedinělý nález: 1 PPK, železo, 4 Nieten mit Perlland, podélné plastické žebro z bronzu nebo mosazi

str. 603

s vegetabilní výzdobou, na Ōse stříbrná tauzie, dk. asi 9,8 cm; Degen Ed. 1964, 122, Taf. 39: 2.

24. Hradec u Nĕmĕtic (Bez. Strakonice, Tschechien), hradištĕ: 1 PPK, železo, stříbrem tauzovaná vegetabilní výzdoba, dk. 10,5 cm; Profantová 1991, 36–41, Abb. 1: 2; Michálek – Lutovský 2000, 55, Taf. 9: 1, Fototaf. 47: 1, 2; 64: 2.

25. Hradsko u Mšena (Bez. Mĕlník, Tschechien), hradištĕ: nepublikováno, informace N. Profantová.

26. Libice nad Cidlinou (Bez. Nymburk, Tschechien), hradištĕ: nepublikováno, informace J. Košta.

27. Čáslav-Hrádek (Bez. Kutná Hora, Tschechien), hradištĕ: 1 PPK, pozlacený bronz, dk. 6 cm; Profantová 1991, 29–35, Abb. 1: 1.

28. Staré Zámky u Líšně (Bez. Brno-mĕsto, Tschechien), hradištĕ: 1 PPK, železo; Dostál 1977/1978, 118.

29. Rajhrad (Bez. Brno-venkov, Tschechien), hradištĕ (?): 1 PPK, železo, dk. asi 6,8 cm; Staňa 1997, 607, Abb. 6: 3.

30. Olomouc – hrad a Biskupské nám. (Bez. Olomouc, Tschechien), hradištĕ: 2 PPK, železo, plastická výzdoba, dk. 6,9 a 6,7 cm; informace P. Šlĕzar; Bláha 2001, 56, Abb. 11: 1.

31. Dolní Vĕstonice – Na pískách (Bez. Břeclav, Tschechien), ojedinĕlý nález z plochy pohřebištĕ: 1 PPK, železo, dk. 6,7 cm; Ungerman 2005/2006, 117, Abb. 1.

32. Mikulčice – Valy (Bez. Hodonín, Tschechien), hradištĕ: 27 PPK, železo, zdobené i nezdobené, dk. 6,1–9,8 cm; 1 PPK, pozlacený bronz, vegetabilní výzdoba, dk. 5,7 cm; Klanica 1984, Abb. 8; Profantová 1991, 60.

33. Břeclav-Pohansko (Bez. Břeclav, Tschechien), hradištĕ: 2 PPK, pozlacený bronz, vegetabilní výzdoba, dk. 8,6 cm; min. 3 PPK, železo, dk. 6–7,4 cm; Dostál 1975, Abb. 18: 24; 1993, Abb. 10: 1, 3–5.

34. Martákova skala (Gde. Zemianske Podhradie, Bez. Nové Mesto nad Váhom, Slowakei), hradištĕ (?): 1 PPK, železo, plastická výzdoba, dk. 10,1 cm (Abb. 10: 3); Kolník 1999, 228, Abb. 2.

35. Pobedim (Bez. Nové Mesto nad Váhom, Slowakei), hradištĕ: 1 PPK, železo, vybíjená geometrická výzdoba, dk. 7,5 cm (součást neúplné soupravy kování koňského postroje); Bialeková 2002, Abb. 5: 5.

36. „Blatnica“ (= tradiční označení původu; přesné místo nálezu v rámci Slovenska je neznámé): 2 PPK (popř. ještě třetí neúplná?), pozlacený bronz, geometrická a figurální výzdoba, dk. 8,5 cm (součást neúplné soupravy kování koňského postroje); Fettich 1937, Taf. XCVII: 10, 11.

37. Bojná I (Bez. Topoľčany, Slowakei), hradištĕ: 1 PPK, železo, vybíjená geometrická výzdoba, dk. 8 cm; Pieta – Ruttkay 2006, Abb. 6: 6.

38. Gars-Thunau (Bez. Horn, Niederösterreich), hradištĕ: 3 PPK, železo, plastická výzdoba; informace E. Nowotny; Friesinger – Vacha 1987, 122.

39. Pottenbrunn, Grab 109 (St. Pölten, Niederösterreich): 1 PPK, železo; nepublikováno, informace I. Petschko.

40. Páli-Sandgrube, Grab (Kom. Győr-Moson-Sopron, Ungarn): 1 PPK, železo + barevný kov; Xánthus János Múzeum in Győr, nepublikováno, informace B. M. Szőke.
41. Dunaújváros, Mädchengrab (Kom. Fejér, Ungarn): 1 PPK, pozlacený bronz, stylizovaná vegetabilní výzdoba, dk. 5 cm; Bóna 1971, 175, Abb. 1: 2.
42. Ajdna nad Potoki (Gde. Jesenice, Slowenien), výšinné sídliště: 1 PPK, železo, plastická geometrická výzdoba, dk. 7 cm; Ciglencečki 1994, Abb. 7: 12; Bitenc – Knific 2001, 96, Nr. 314.
43. Gradišče nad Bašljem (Gde. Preddvor, Slowenien), hrad: 1 PPK, pozlacený bronz, vegetabilní výzdoba vrubořezem, dk. 9,35 cm; Bitenc – Knific 2001, 98, Nr. 322; Knific 2007, 323, fig. 2: 4.
44. Sv. Pavel nad Vrtovinom (Gde. Ajdovščina, Slowenien), výšinné sídliště: 1 PPK, železo, plastická geometrická výzdoba, dk. 7,2 cm; Bitenc – Knific 2001, 102, Nr. 335.
45. Svete Gore (Gde. Bistrica ob Sotli, Slowenien), výšinné sídliště: 1 PPK, železo, plastická Y-výzdoba, dk. 8 cm; Bitenc – Knific 2001, 104, Nr. 342.
46. Buzet – Mejica, Frauengrab 190 (Gespanchaft Istrien, Kroatien): 1 PPK, bronz; Marušić 1983, 180, Abb. 4.
47. Knin – Spas, Frauengrab 221 (Gespanchaft Šibenik-Knin, Kroatien): 1 PPK, železo, dk. 9,5 cm, rytá výzdoba; Jelovina 1989, 151, Taf. XXI: 5.
48. San Vincenzo al Volturno (Reg. Molise, Italien), klášter: 3 PPK, železo, dk. asi 7,8 cm (tato byla spolu s křížovým kováním součástí koňského postroje), 8,6 cm a 9,5 cm; Mitchell 1994, 136, 145, fig. 8: c, 18: a, c.

Literatura (viz pdf) až po str. 608